

vårt försvar

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Nr 4 2013 december

**Tema:
Underrättelse-
tjänst**

GE DITT FÖRBAND INFORMATIONSÖVERTAGET

I dagens komplexa konflikter är tillgång till information en ofta helt avgörande faktor. Med Saabs obemannade helikoptersystem Skeldar kan du nu rusta ditt förband med en helt ny förmåga att skapa informationsövertag.

Skeldar är ett autonomt flygande spaningssystem som kan förstärka både marina och landbaserade operationer med spaning, rekognosering, insamling och distribution av måldata, utvärdering av insats-effekter och mycket annat. Allt i realtid.

Den drygt två hundra kilo lätta helikoptern är mycket enkel att hantera och startar och landar på små ytor – ett fartygsdäck eller var som helst i terrängen.

Den kan också hovra i timmar och genomföra sina uppdrag dag som natt, även i hårt väder och under usla siktförhållanden.

Skeldar flyger och är redo att ge ditt förband fördelarna av att ha informationsövertaget – och ligga steget före.

ANTICIPATE TOMORROW ●●●●

www.saabgroup.com

SAAB

innehåll

Nr 4 2013 Årgång 124

Signalspaningsflyg är en viktig underrättelseresurs. Bilden visar en svensk Gulfstream 4 med beteckning S 102 B.

Foto: Försvarsmakten

Läs:

David Bergmans artikel *Nederlagsdoktrin*, på sid. 25.

Foto: Johan Lundahl, Försvarsmakten

Ledare:	
Den nationella larmklockan	4
Nyheter:	5
Nato:	
Veronika Wand-Danielsson: Nato Response Force	8
Referat:	
Inga-Lena Fischer: Talar vi samma språk?	10
Tema: Underrättelsetjänst	
Ingvar Åkesson: Att signalspana enligt lag	12
Stefan Kristiansson: Utveckling och samarbete	14
Wilhelm Agrell: Vem skall vakta väktarna?	16
Runar Viksten: Svensk signalspaning hårdprövas	19
Jan Leijonhielm: FSB förvaltar arvet från KGB	20
Debatt:	
Sara Skyttedal: Undermålig försvarsförmåga	22
Johan Forssell: Röd-gröna besparingar	23
David Bergman: Nederlagsdoktrin	25
Daniel Skoglund: Det måste vara en fråga för politikerna	27
Lars O Nordmark och Jan Hyltén Cavallius: Vi behöver minst en månad	28
MENA-regionen:	
Michael Sahlin: MENA-regionen – oroshärd	30
Historia:	
Thomas Roth: Atombomb över Stockholm	32
Debatt:	
Nils Naastad: Assasinere	33
Baltikum:	
Jonas Öhman: Sverige vet vad som gäller	35
Krönika:	
Claes Arvidsson: Ett vägval som inte kan vänta	38

Nästa nummer, 1/14, utkommer 1 mars.
Manusstopp 7 februari.

Den nationella larmklockan

Avslöjandena i samband med turerna kring Edward Snowden har satt sökarljuset på underrättelsetjänst som företeelse. Underrättelsetjänst har två dimensioner. Den ena handlar om att skaffa information/kunskap om vad som händer utanför landet, båda nära och globalt. Den andra handlar om intern säkerhet, således den inomnationella.

Regering, försvarsmakt, polisväsende, tullmyndighet, forskningsinstitutioner och industri är exempel på aktörer som samlar in, analyserar och utvärderar underrättelser som underlag för eget beslutsfattande.

Underrättelsetjänsten och dess organisationer har en viktig samhällsroll, samtidigt som underrättelseverksamhet i västerländska demokratier inte sällan fått stämpeln att agera utanför demokratins spelregler.

Det här numret av Vårt Försvar speglar den svenska underrättelsetjänstens uppbyggnad och funktion. Dess legala status och den demokratiska kontrollen av den bygger på att verksamheten inriktas, följs upp och utvärderas av centrala statliga organ.

Av bidragen till temat

framgår att underrättelsetjänst handlar om organiserad informationsinhämtning och analys som grund för arbetet att försöka förutse framtida händelseutvecklingar.

Underrättelseverksamheten påverkar beslutsfattande, men är organisatoriskt fristående från beslutsmiljöerna vilket generellt är modellen för att begränsa/kontrollera dess inflytande.

Underrättelseverksamheten omfattas ofta av mystik och romantiska föreställningar, vilket förstärks av filmer och TV-serier och av att underrättelseoperationer till sin natur är hemliga, där personer i branschen kan behöva en täckmantel för sin verksamhet.

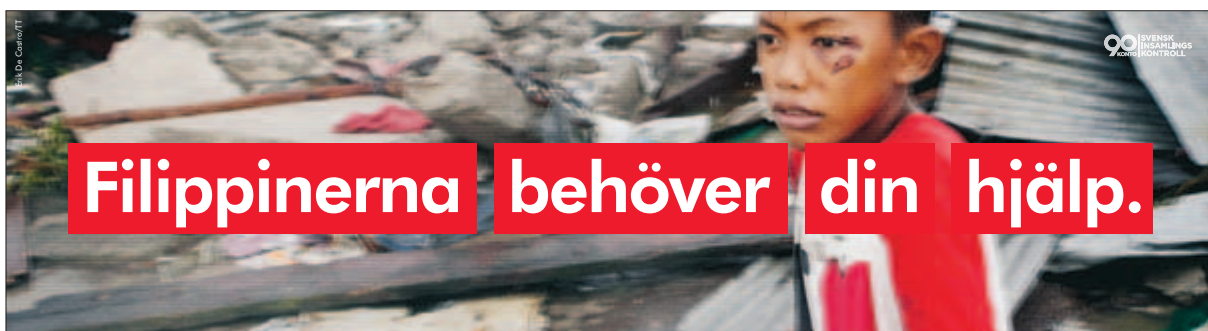
Ur ett säkerhetsperspektiv är underrättelsetjänst intimt sammankopplad med temperaturen i internationella relationer liksom militärstrategiska och operativa bedömningar. Men också sociala, etniska och religiösa faktorer påverkar säkerhetsmiljön.

Komplexiteten i den internationella miljön har bidragit till att underrättelsetjänst blivit en tillväxtnäring, och verksamhetens kvalitet påverkar stater och organisationers framgång-

ar och motgångar. I Sverige löser underrättelseorganisationen komplexa uppgifter till rimliga kostnader. I exempelvis USA drar motsvarande verksamhet närmast astronomiska belopp.

Internationalisering och ett allt närmare militärt samarbete, bland annat inom ramen för Sveriges partnerskap med Nato, har förändrat vår underrättelsetjänst. Från att tidigare ha varit fokuserad på närområdet har verksamheten successivt inriktats också på områden långt utanför landets gränser där svenska militära insatser och biståndsinsatser pågår.

En underrättelsetjänst med förmåga att vaska fram essen/kärnan i ett överflöd av information är avgörande för regeringens och militärledningens förmåga till effektiv krishantering, dvs. att med adekvat information som grund kunna fatta beslut och vidta åtgärder som deeskalerar i stället för att eskalera en krissituation. I ett historiskt perspektiv finns många exempel på motsättningar som utvecklats till väpnade konflikter och där orsaken kan sökas i bristande underrättelsetjänst eller att beslutsfattarna inte tagit till sig den information som funnits tillgänglig. ■

Sms:a **AKUT FILIPPINERNA** till **72 900** och skänk 50 kr så är du med och räddar liv i Filippinerna!

Natodebatten i Finland kryddas av kommande nedskärningar

Finland står inför en genomgripande omställning av sin Försvarsmakt. Den fredstida personalorganisationen kommer att skäras ned med 15 procent nästa år och möjligen ytterligare 10 procent år 2015. Kommendören för Finlands Försvarsmakt general Ari Puheloinen uttalande nyligen i den finska dagstidningen *Helsingin Sanomat*, att efter reduktionen kommer Finlands försvarsmakt att ha nått en kritisk nivå för att kunna lösa sin huvuduppgift – att försvara hela landet. För försvaret av Finland behövdes minst 230 000 soldater. Puheloinen menade vidare att även om Finland går med i Nato så måste det finnas tillräckliga resurser för att

på egen hand försvara det egna territoriet. Nato skulle endast ha en stödjande roll i en sådan situation. Den finske försvarsministern Carl Haglund har även pekat på att materielanskaffningen kommer att få ekonomiska problem i framtiden och att försvarets ekonomi kan komma att bli en politisk fråga inför riksdagsvalet. ”Den stora utmaningen är att det i dagens läge inte finns tillräckligt med pengar för att investera i utrustning. Det här är någonting som säkert kommer att diskuteras inför riksdagsvalet”, säger Haglund. Vad gäller materielanskaffningen har Finland bl.a. planerat för omfattande uppgradering av sitt luftförsvar. Kari Huhta, *Helsingin Sano-*

Oberoende av Natomedlemskap behöver Finland en egen försvarsförmåga, enligt kommendören för Finlands Försvarsmakt, general Ari Puheloinen.
Foto: Finlands Försvarsmakt

mats utrikes- och säkerhetspolitiska expert, har kommenterat den ökade Natodebatten i Finland och menar att initiativet till debatten har kommit från Sverige och den ökade acceptansen ibland den svenska befolkningen för ett medlemskap.

Professor Rolf Tamnes analyserar problemen i svensk säkerhetspolitik
Foto: IFS

I samband med det av Svenska försvarsutbildningsförbundet, Kungliga Krigsvetenskapsakademien (KKrvA) och Allmänna Försvarsföreningen (AFF) arrangerade symposiet på Försvarshögskolan (FHS) den 24 oktober argumenterade dr Mike Winnerstig för och ambassadör Sven Hirdman emot ett svenskt medlemskap i Nato. Med på länk från Oslo fanns bl.a. Norges förre Försvarschef general Sverre Diesen och professor Rolf Tamnes. Mellan argumenten för och emot en an-

Regeringens försvarspolitik skapar osäkerhet i Ryssland

slutning till alliansen fanns det konsensus om att den ensidiga solidaritetsförklaring som Sverige gett till övriga Nordiska grannar är underordnad Danmark och Norges förpliktelser emot Nato. Ambassadör Hirdman uttryckte också att EU:s solidaritetsförklaring, som fastställdes genom Lissabonfördraget 2009, är en urvattnad kompromiss. Professor Tamnes underströk att Ryssland inte litar på den svenska alliansfriheten, eftersom de omfattande nedskärningarna av Försvarsmakten betraktas som ett incitament att söka hjälp utifrån, exempelvis från Nato och USA. Den svenska regeringens försvarspolitik skapar osäkerhet både i Norden och i Ryssland. Denna analys fick medhåll från

både Winnerstig och Hirdman. Tamnes lyfte även upp en paradox i den svenska politiken då han betonade att även om Sverige tror sig få stöd från väst finns inga garantier, inte ens av Norge, så länge Sverige står utanför Nato och artikel 5. Sverige kan inte heller ge något stöd inom ramen för sin egen solidaritetsförklaring eftersom Försvarsmakten är kraftigt försvagad. Hirdman, som emotsatte sig en Natoanslutning, kritiserade regeringens nedskärningar av försvaret och ansåg att anslaget måste åter uppgå till 2,0 procent av BNP för att Försvarsmakten skulle få en trovärdig förmåga. Hirdman ansåg att genom kraftigt ökade anslag (50 procent) skulle en Natoanslutning kunna undvikas.

Den försämrade ekonomin riskerar att påverka incidentberedskapen. Foto: Försvarmakten

Perspektivstudien 2013 visar fortsatt svåra utmaningar för Försvarmakten

Den 1 oktober släpptes *Perspektivstudien 2013* till stöd för försvarsbeslut 2014. Syftet med studien är att identifiera trender och mönster i omvärlden som kan ha betydelse för Försvarmaktens utformning och strategiska inriktning under tidshorizonten 10–20 år. I underlaget finns en bedömning om hur den säkerhetspolitiska miljön i Sveriges närområ-

de kommer att utvecklas och hur Försvarmakten skall utformas för att möta utveckling. I rapporten drar Försvarmakten även erfarenheter av de tre senaste årens omställning i förhållande till målbilden 2020, för att kunna effektivisera omställningsarbetet. Sammanfattningsvis understryker Försvarmakten behovet av förändrade uppgifter eller ökat anslag

för att den operativa förmågan skall kunna vidmakthållas. Det finns på medellång och lång sikt en obalans mellan uppgifter och resurser. Försvarmakten syn på läget kan sammanfattas i följande skrivning ”Behovet av säkerhet tillsammans med andra är stort då det fordras militärt stöd för att klara ett begränsat väpnat angrepp mot Sverige”.

Zapad väcker frågor angående Rysslands kapacitet och intention

Övningsledare och Rysslands president Vladimir Putin.
Foto: Russian Presidential Press and Information Office

Den vitryska/ryska övningen Zapad har inte gått obemärkt förbi i norra Europa. Nyhetsbevakningen kopplad till den ryska övningsverksamheten har varit påfallande. Både försvarspolitiker i Polen och Baltikum har uttryckt oro över Rysslands

tilltagande militära uppbyggnad och övningsverksamhet i anslutning till gränsen. I *Svenska Dagbladet* uttryckte bl.a. baltiska diplomater misstro mot Rysslands motiv till övningen.

Enligt Försvarsmaktens insatschef Andes Silver deltog

upp till 65 000 soldater i övningen Zapad. Under övningen fick svenska flygvapnet genomföra 70 incident- och beredskapsuppdrag, mer än en fördubbling mot en ordinarie 20-30 per månad. Under övningen användes för första gången det ryska attackflygplanet Su-34 i Östersjön. Enligt Anders Blom, forskningschef vid Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), är Su-34 minst lika bra eller bättre än Gripen version E. Den nuvarande versionen togs i bruk år 2007. Enligt uppgift skall Ryssland ha beställt närmare 200 Su-34 som skall vara levererade till år 2020. Sverige planerar för anskaffning av 60 JAS Gripen version E.

Nya stridsvagnar till Gotland blottar sprickorna i försvarspolitik

Försvarsmakten har under oktober förrådsställt 14 stridsvagnar (tyska Leopard 2/Stridsvagn 122) på Gotland. Åtgärden är ett resultat av riksdagsbeslutet år 2009 att placera ett stridsvagnskompani på Gotland. Det är första gången sedan år 2004 som så tunga vapensystem finns stationerade på ön. "Stridsvagnarna skall ge Försvarsmakten större handlingsfrihet för att snabbt kunna etablera militär närvaro på Gotland ifall det skulle behövas", säger Brigadgeneral Stefan Andersson. Men något återtagande av den tidigare militära organisationen på Gotland är det inte aktuellt, enligt Försvarsmaktens informationsavdelning.

Den politiska inställningen till Försvarsmaktens närvaro på Gotland är splittrad inom både regeringen och oppositionen. Folkpartiets försvarspoli-

tiske talesperson Allan Widman säger bl a i ett uttalande till *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* att "Under alla förhållanden är det en dum sak att lämna den mest militärt strategiska delen i landet tom" och att "De (stridsvagnarna) blir en katalysator. Nu får vi stridsvagnar och det kommer att bli en rejäl tröskel, men till dem behövs det luftvärn och mekaniserade förbandsenheter till skydd av stridsvagnarna." Även Kristdemokraternas försvarspolitiska talesperson Mikael Oscarsson öppnar upp för ytterligare satsningar. Moderaternas försvarspolitiska talesperson Cecilia Widegren säger dock att ytterligare explicita resurser till Gotland inte är aktuella. Detta får inte oväntat stöd av försvarsminister Karin Enström. Mats Johansson, moderat ledamot i riksdagens utri-

kesutskott, säger emellertid att regeringen *måste* förstärka försvaret av Gotland, främst för att kunna bistå Nato i ett läge där Ryssland hamnar i krig med de baltiska staterna.

Socialdemokraterna har öppnat upp för ytterligare förbandsresurser och förmågor på ön, detta har dock inte mottagits positivt från övriga rödgröna oppositionspartier. "Försvarsmakten har inte bett om något stridsförband på Gotland, då tycker vi att det är helt absurdt att exempelvis Socialdemokraterna föreslår det", säger Peter Rådberg från Miljöpartiet, även Vänsterpartiet har kritiserat den militära förmågan "Att ställa stridsvagnar i ett förråd på Gotland känns verklighetsfrånvänt. Vi vill utöka hemvärnet i stället för en militär närvaro på Gotland", säger Torbjörn Björnlund från Vänsterpartiet.

Veronika Wand-Danielsson:

Nato Response Force!

Motorn i Natos framtida förmågeutveckling

Vid Natos toppmöte i Chicago 2012 lanserades ett nytt initiativ, *Connected Forces Initiative*, CFI, som lägger grunden för utvecklingen av alliansens militära förmågor fram till 2020 och därefter. CFI är en nödvändig del av ett spektrum av integrerade processer som också bland annat inkluderar Natos försvarsplaneringsprocess, "Smart Defence" och Natos nya ledningsstruktur.

CFI ska se till att Natos styrkor förblir fullt ut interoperabla genom bättre användning av teknologi, utbildning, träning och fler övningar. Efter 2014 och den successiva utfasningen av de militära insatserna i Afghanistan (ISAF) och Kosovo (KFOR) kommer det framtida samarbetet inom Nato fokusera på att tillse att erhållen operativ erfarenhet bibehålls samtidigt som organisationen utvecklas, dvs. från insats till kvalitativ beredskap.

Interoperabilitet är av stor vikt och handlar om effektiv koordinering, kommunikation och övningar, något som byggts upp inom ISAF-insatsen, med bidrag från femtio nationer av både allierade och partners. Interoperabiliteten manifesteras bland annat genom gemensam terminologi och interoperabel utrustning för att verka i en multinationell miljö. Interoperabilitet måste underhållas och kontinuerligt övas och utvecklas. För den fortsatta utvecklingen, och för att kunna leva upp till åtaganden inom Natos nya strategiska koncept, där huvudprinciperna

är det kollektiva försvaret, krishantering samt samverkande säkerhet, utvecklas nu CFI och dess komponenter för att möta målet *NATO Forces 2020*.

De tre huvuddelarna i CFI är utökad utbildning och träning, fler övningar samt bättre användning av teknik. Den första delen fokuserar på utbildning och träning på individnivå i de allierade nationerna. Fokus ligger på harmonisering av förmågor där eventuella "luckor" ska fyllas och där potentiella synergier och nya övningsområden ska identifieras. Inom området för utbildning och träning kan även nationella institutioner och organisationer inkluderas för att fördjupa samarbetet.

Den andra huvuddelen i CFI avser utökad övningsverksamhet. Genom övningar kan styrkor utvärderas och certifieras i enlighet med Natostandard, något som är en förutsättning för alliansens fortsatta utveckling av militära förmågor och interoperabilitet. Den utökade övningsverksamheten ger även styrkorna chans att öva kommandostrukturer, taktik, samt operativa rutiner. Den utökade övningsverksamheten kommer till viss grad att kompensera för avsaknaden av en naturlig plattform för det multilaterala operativa samarbetet på marken i och med avslutandet av idag pågående militära insatser.

Konceptet om en snabbinsatsstyrka, *Nato Response Force*, NRF, antogs i juni 2003 och

delar av styrkan har använts 2004 för del av skyddet av de olympiska spelen i Grekland, för att stödja presidentvalet i Afghanistan 2004 samt för att lämna katastrofhjälp vid orkanen Katarina i USA 2005 och vid jordbävningar i Pakistan 2005–2006. Natos medlemsstater överenskom i februari 2013 att NRF, som ska kunna sättas in var som helst i världen som en fristående styrka under Natos artikel 5 om gemensamt försvar och krishantering¹, skulle utgöra kärnan/plattformen för implementeringen av CFI för att möjliggöra en fortsatt förmåge-, och operativ utveckling av alliansen, inte minst vad gäller interoperabilitet.

Precis som CFI så utgörs NRF av tre huvudkomponenter, dels den operativa ledningsfunktionen, *Joint Task Force Headquarters*, *JTF HQ*, med bland andra spanings- och organisationsenheter. *JTF HQ* finns under 2014 i Brunssum, Nederländerna och har hög beredskap, från 48 timmar till 30 dagar. NRFs kärna, IRF, *Immediate Response Force*, är en snabbinsatsstyrka om ca 13 000 soldater och sjömän med 5–30 dagars beredskap, och uthållighet i ett år. IRF utgörs av bland annat en brigadstridstrupp och marina samt flygstridskrafter med bland annat logistikförband, specialförband samt stödfartyg. Den tredje komponenten, RFP, *Response Forces Pool*, används som komplement till IRF, vilket innebär att RFP står i lägre beredskap. Det förelig-

ger inte någon skyldighet för de truppbidragande länderna att delta vid ett eventuellt beslut om insats, utan varje bidragande stat fattar ett nationellt beslut om deltagande eller ej. RFP utgörs av upp till 15 000 soldater.

Närmast i tid är de s k LIVEX-övningarna *Steadfast Jazz* som genomförts i Baltikum och Polen i november 2013, övningarna *Steadfast Cobalt 2014*, *Trident Juncture 2015* och LIVEX 2015. LIVEX är så kallade *high visibility*-övningar, där ett stort antal sjö-, luft- och markstyrkor från både allierade och partners kommer att delta. Från och med 2015 kommer regelbundna storskaliga, högentensiva övningar att genomföras på regelbunden basis.

Steadfast Jazz var Natos största militära övning på sju år och genomförs som certifiering för NRF. Genom att ansluta till NRF, snabbinsatsstyrkan Immediate Response Force IRF eller dess reservstyrkepool Response Forces Pool RFP har partnerländer chans att delta i kvalificerade övningar. Under hösten 2013 blev det klart att Sverige som tredje partnerland,

efter Ukraina och Finland, ansluter sig till NRF, för svensk del RFP. Vilka övningar partnerländer önskar delta i och med vilka förband, väljer de själva. En viktig princip för Nato är att fördjupa partnerskaps-samarbetet, men utan att för den sakens skull göra sig beroende av partner för att utveckla förmågor eller bedriva operationer. Avsikten är att insatts med IRF skall kunna ske snabbt men för förband som står i beredskap i RFP så är en insats beroende på behovet av att förstärka/avlösa IRF. Därför genomförs en styrkegenereringsprocess före insats för denna del av beredskapsstyrkan. Det innebär att förbanden i NRF inte behöver ha samma höga beredskap som förbanden i IRF.

Den tredje och sista komponenten i CFI är förbättrad användning av tekniska hjälpmedel. Modern teknik ger möjlighet att genomföra datorstödda övningar och simulationer, något som förväntas bli kostnadseffektivt och nödvändigt för samarbetet inom alliansen. Vidare ger förbättrad användning av teknik en möj-

lighet till förbättrad kommunikation mellan de allierade.

Smart defence, smart försvar

De tre elementen i CFI går i linje med de övriga komponenterna i Natos nya träningskoncept och fokus mot övning och beredskap. I försvarspaketet från Chicago finns även *Smart defence*, som är Natos svar på den ekonomiska krisen och som syftar till att bättre balansera bördefördelningen i alliansen. Smart defence avser effektivisering genom nationell specialisering på spetskompetenser. Här ska de områden som har störst relevans för Nato prioriteras, som utvecklandet av ett ballistiskt missilförsvar fram till 2020, rekognoscering och underrättelsearbete. Genom multilateralt samarbete ska staterna tillsammans kunna utveckla de förmågor som de inte har råd med på egen hand.

Smart defence är också ett sätt att hantera den europeiska försvarsreformen och åtstramningar av försvarsbudgetarna som de europeiska staterna nu har att hantera. Idag står USA för majoriteten av Natos gemensamma budget, samtidigt

Sverige har sedan tidigare goda erfarenheter att samverka inom ramen för NRF som här i samband med övningen Cold Response i Nordnorge 2006.

Foto: Försvarsmakten

som europeiska stater drar ner på sina försvarskostnader som konsekvens av den ekonomiska krisen. Smart defence ska inte endast bidra till ett mer effektivt samarbete inom alliansen, utan genom en utökad samverkan också med EU och Natos partnerländer undvika dubbelningar och överlappningar mellan berörda länder. Hittills har Nato samarbetat med EU, och särskilt med EDA, Europeiska försvarsbyrån, i att bekämpa improviserade sprängladdningar (IED) samt kemiska och biologiska vapen. För utvecklingen av Smart defence avser Nato också att arbeta nära den industriella sektorn och att utveckla innovativa projekt på nationell nivå.

Vad NRF innebär för Sverige

De svenska bidragen till NRF RFP och deltagande i övningen Steadfast Jazz innebär i praktiken att Sverige får ta del av avancerade övningar inom ramen för samarbetet in-

om Nato, och med detta en möjlighet att certifiera styrkor som sedan kan användas i internationella insatser vare sig de leds av FN, EU eller Nato. Sverige kommer att bidra med stabsofficerare till Steadfast Jazz i november, och har erbjudit flyg-, mark- och sjöstyrkor till de fyra kommande rotationerna av NRF². Inträdet i NRF ger Sverige möjlighet att vara med när beslut fattas, välja vilka förband som skickas, samt ha fortsatt insyn i Natosamarbetet.

Genom bidrag till NRF RFP har Sverige möjlighet att vidareutveckla sitt samarbete också i den nordisk-baltiska kontexten inom till exempel ramen för försvarssamarbetet NORDEFSCO. Med den europeiska solidaritetsförklaringen har Sverige uttryckt en vilja att bygga kollektiv säkerhet i sitt närområde. Med deltagande i NRF får Sverige möjligheten att medverka i samma övningar som sina nordiska och baltiska grannländer. Val av för-

bandstyper och försvarsgrenar görs med utgångspunkt i nationella behov av förmågeutveckling och Natos efterfrågan. Då Sverige har en uttalad vilja att utöka sitt försvarssamarbete i den nordisk-baltiska kontexten är det nödvändigt att Sverige får ta del av samma övningar och certifieringar som övriga länder i närområdet, i linje med den svenska försvarsreformen, solidaritetsförklaringen och den uttalade politiska viljan att medverka till kollektiv säkerhet. ■

Veronika Wand-Danielsson är ambassadör vid Sveriges ständiga delegation till Nato i Bryssel.

1 Genom bidrag till reservstyrkepoolen RFP åtar sig Sverige inga förpliktelser gentemot Natos kollektiva försvarsåtaganden. NRF sätts in efter beslut av Nordatlantiska rådet, NAC. Beslutet tas genom konsensus av de 28 allierade staterna.

2 Länderna bidrar med styrkor för en tolv månadersperiod på roterande basis.

Inga-Lena Fisher:

Talar vi samma språk?

Foto: Pawel Flato

Viktiga budskap förmedlades av Sveriges Natoambassadör Veronika Wand-Danielsson.

Talar vi samma språk? Svaret kräver en analys med vittnesmål från olika håll. Det insåg aff:s arbetsgrupp på ett tidigt stadium. Att svara blev en uppgift för deltagarna i årets Pax Baltica som genomfördes under två dagar i mitten av oktober i Karlskrona.

Svaret är "Ja" när det gäller Sverige och Nato. Det sade Sveriges ambassadör till Nato Veronika Wand-Danielsson

som var en av tre ambassadörer som deltog i årets Pax Baltica.

De övriga ambassadörerna var Litauens Nato-ambassadör Kestutis Jankauskas och Litauens Sverigeambassadör Eitvydas Bajarunas. Det blev två intressanta dagar som gav olika svar på frågan också av unga studenter från Riga och Klaipeida och från Litorina folkhögskola i Karlskrona, en skola med Östersjöprofil och med

Satsningarna på större seminarier som Pax Baltica syftar till att nå de människor som behöver mera kunskap om säkerhets- och försvarfrågorna. Foto: Scandinavian Stockphoto

många studenter också från andra sidan Östersjön.

Några intryck från konferensen:

Värdegemenskap

Veronika Wand-Danielsson är vår Nato-ambassadör sedan 2008 och hon menade att Nato och Sverige delar samma värderingar och synen på Natos roll och betydelse för vår egen säkerhet, även om vi inte är medlemmar. Men vi samarbetar så nära som det är möjligt utan att Sverige är medlem.

Gränsen går vid artikel fem om ömsesidiga försvarsgarantier. Så det är inte bara Sverige som säger nej, även Nato markerar den gränsen. Sveriges insatser som partner är att bidra, lägga till kompetenser och resurser, men aldrig ersätta något som Nato kan utföra. Flygöver-

vakningen över Island är ett exempel där Sverige bidrar, men inte ersätter Norges insatser.

Säkerhet byggs i samverkan och det är också en förutsättning för vår försvarsreform. Den ekonomiska krisen har förvisso inneburit att många medlemsländer dragit ner på sina försvarssatsningar vilket gjort samarbeten än viktigare, men gränsen går alltid vid artikel fem.

Veronika Wand-Danielsson intygade att svenskarna är mycket uppskattade i Nato eftersom vi har mycket duktiga militärer och vi talar ju samma språk. Sverige har bidragit på ett förtjänstfullt sätt och fortsätter att bidra till den internationella krishanteringen, men det är ju ändå ett faktum att vi inte sitter med runt bordet när de 28 medlemsstaterna förhandlar.

Men "alliansen" som Nato benämns, förväntar sig nog att även Sverige och Finland ska "komma in i värmen" även om Veronika Wand-Danielsson intygade att uppfattningen inom Nato är att det beslutet helt och hållet ägs av de svenska och finska medborgarna. Vi kan inte bara "slinka in", där sätter Nato stopp.

Utvecklingen i Ryssland fanns givetvis med i diskussionen under de båda dagarna och där påpekade Veronika Wand-Danielsson att Ryssland har ett mycket långtgående samarbete i Nato-Rysslandsrådet.

Fler röster

Det sade också Kestutis Jankauskas som inte utan viss stolthet konstaterade att hans land nu innehar ordförandeskapet i EU efter snart tio år och därmed kan betraktas som

en "gammal medlem". Litauen är ju Sveriges kontaktland till Nato och Kestutis Jankauskas samarbetar väl med den svenska delegationen.

Ett nytt strategiskt koncept är under utveckling inför nästa års Nato-möte i Storbritannien som ska säkra att alliansen också fortsatt kommer att vara en relevant, modern och anpassningsbar organisation. Frågan är hur många medlemmar den kan ha utöver de 28 som är med i dag, plus de 41 partnerländer runt om i världen.

Viktigt är att säkra den transatlantiska länken. Meningen med Nato från början var ju att hålla Amerika inne, Ryssland ute och Tyskland nere. I dag är bilden annorlunda. Farhågor finns för att USA vänder sig med mot Kina och Asien och vad kommer Rysslands starka upprustning att innebära?

Kestutis Jankauskas talar också om vilka utmaningar som finns inför framtiden. Var finns Nato efter 2014? Var ska man öva när det uppdraget i Afghanistan är slut? Vi vet inte var det blir, men vi måste fortsätta öva.

Hur kan EU bidra? EU och Nato talar inte samma språk men fortsätter samtala. Nato och Ryssland träffas i det gemensamma rådet varje månad. Så träffas också till exempel Georgien, Nato och Ryssland som har olika åsikter men ändå fortsätter att prata med varandra.

Ambassadör Jankauskas var glad att se debatten i Sverige som han menar verkligen förtjänar en öppen debatt kring Nato och framtiden. Sverige har en stor potential och vi talar ju samma språk, vi menar samma saker när vi samtalar. I diskussionen behövs ett öppet sinne.

Det är som med fallskärmar, de fungerar bäst när de är öppna!

Inga-Lena Fisher är tidigare chefredaktör på Blekinge läns tidning och ledamot av aff styrelse.

Ingvar Åkesson:

Att signalspana enligt lag

Länge var svensk signalspaning tämligen oreglerad av statsmakterna. Lagen om försvarsunderrättelseverksamhet från 2000 innehöll allmänna regler om försvarsunderrättelseverksamheten, dit signalspaning räknas. Den 1 juli 2007 tillkom en lag med tillhörande förordning som reglerade behandlingen av personuppgifter i FRA:s försvarsunderrättelse- och utvecklingsverksamhet. Det var först 2009 som själva signalspaningsverksamheten fick en utförlig reglering på lag- och förordningsnivå. Fram till dess byggde signalspaningen på principen om eterns frihet, dvs. vem som helst får lyssna på det som sänds ut men inte obehörigen föra vidare förtroliga meddelanden. Genom sin instruktion fick FRA en sådan behörighet. Detta var förut den rättsliga grunden för FRA:s signalspaning! På sikt skulle dess förenlighet med Europakonventionen, som sedan 1995 är svensk lag, kunna sättas ifråga.

Stor omställning

Innan den nya lagstiftningen om signalspaning blev verklighet pågick ett intensivt förberedelsearbete inom FRA. Det gällde att utbilda och informera den personal som var direkt eller indirekt berörd och att skapa de tekniska förutsättningarna för att kunna tillämpa lagstiftningen när den väl var

på plats. En viktig sak var nämligen att FRA avseende signalspaning nu inte längre bara skulle vara hänvisad till inhämtning av elektroniska signaler i etern. Detta krävde stora insatser i teknisk utveckling.

För FRA som inte hade haft någon särskilt ingående reglering av sin verksamhet blev det nya regelverket en stor omställning och på sina håll inom och utom myndigheten uppstod en viss oro hur det skulle gå. Skulle t ex domstolsförfarandet hämma en effektiv signalspaning? Skulle alla dessa paragrafer rent av kunna leda till en försämrad produktion och därmed missnöjda uppdragsgivare.

Nya möjligheter

Dessa farhågor besannades inte. Först måste man konstatera att lagstiftningen innebär möjligheter att komma åt trafik som tidigare inte var möjlig att inhämta. På så sätt har produktionen fått bättre förutsättningar. Erfarenheterna efter några år ger också vid handen att verksamheten genom regelverket har fått en ökad stadga. Att FRA måste ansöka om tillstånd hos Försvarsunderrättelsesdomstolen för all signalspaning har lett till att myndighetens ledning på ett enklare sätt än förut skaffar sig överblick och kontroll av verksamheten.

Domstolsförfarandet tvingar fram mycket genomarbe-

tade ansökningar som i regel varje vecka föredras för myndighetens chef. Denne beslutar därefter om de ska ges in till domstolen. Personal från FRA föredrar ansökningarna hos domstolen som sedan efter överväganden fattar beslut. Under dessa olika skeden av behandlingen av ansökningarna står avvägningen mellan effektivitet å ena sidan och integritetsskydd å den andra i för-

grunden. Domstolsförfarandet innebär en trygghet för den personal på FRA som arbetar med försvarsunderrättelse- och utvecklingsverksamheten.

Den detaljerade och ingående kontroll som Statens inspektion för försvarsunderrättelseverksamheten utövar i enlighet med lagen är resurskrävande för FRA men det har också lett till utveckling av verksamheten. Det viktigaste är

dock att en effektiv granskning och kontroll är en avgörande förutsättning för att ge legitimitet åt verksamheten hos allmänhet och politiker.

Bra svensk lagstiftning

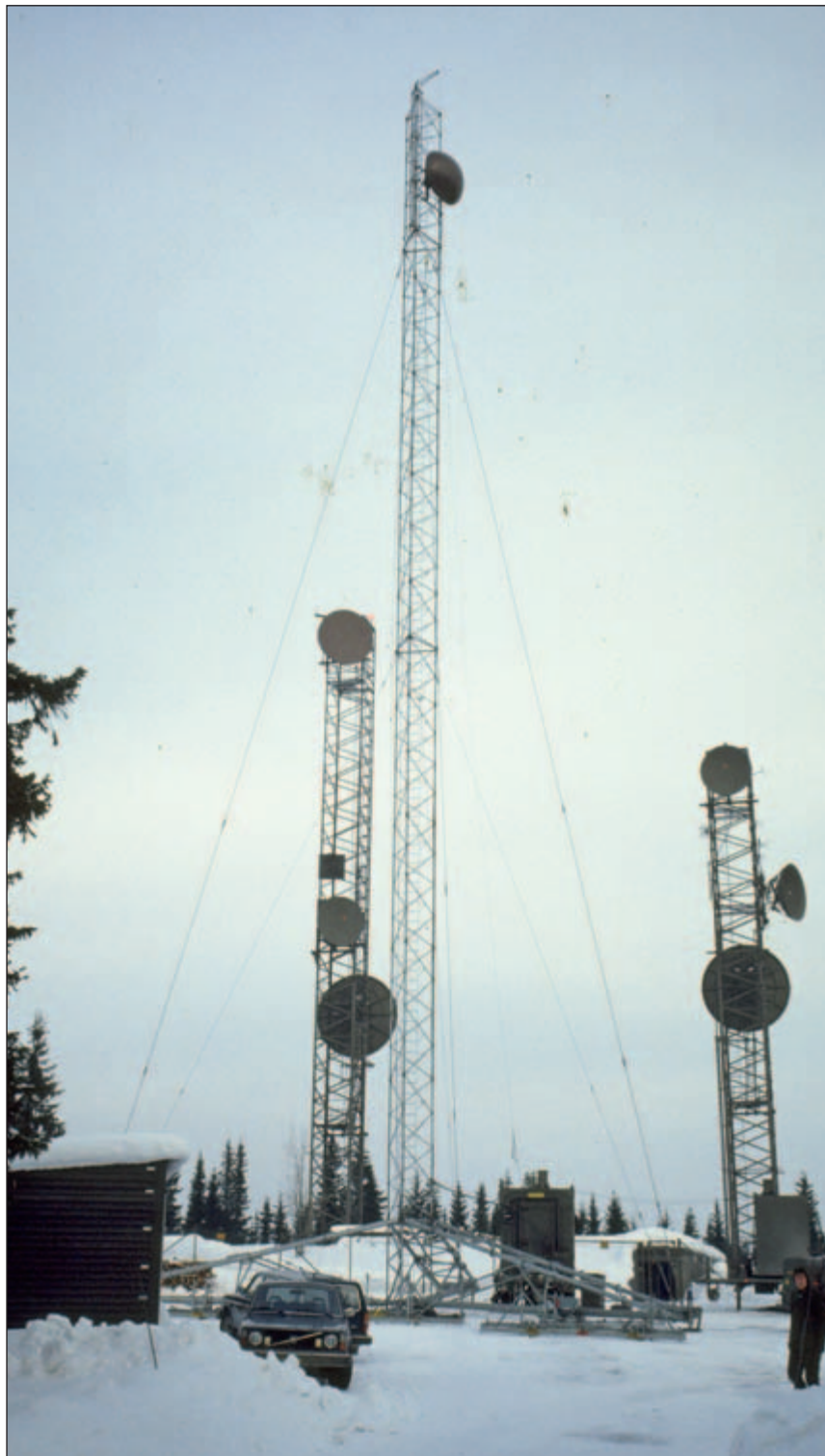
I ett internationellt perspektiv är den svenska lagstiftningen kring signalspaning unik. Få länder har en så tydlig och transparent reglering. Jag vill särskilt peka på skyldigheten för operatörer att tillhandahålla trådburna signaler som går över landets gräns för att möjliggöra signalspaning. Motsvarande verksamhet i andra länder grundar sig ofta på hemliga regler och uppgörelser mellan myndigheter och operatörer.

I mina kontakter med utländska underrättelseorganisationer har jag på senare år märkt att många av dem känner en avund över vår lagstiftning. Det som imponerar på dem är att vi i Sverige i detalj har reglerat signalspaningen i lag och förordning medan man i andra länder ofta måste nöja sig med en mycket allmänt hållen lagstiftning kompletterad med hemliga regler och andra arrangemang. ■

Ingvar Åkesson var generaldirektör och chef för FRA åren 2003–2013.

En effektiv granskning och kontroll av signalspaningen är en avgörande förutsättning för att ge legitimitet åt verksamheten hos allmänhet och politiker.

Foto: Lasse Sjögren/
Försvarsmakten

Stefan Kristiansson:

Utveckling och samarbete

Den naturliga uppgiften för alla underrättelsetjänster är att leverera relevanta analyser och bedömningar som är användbara för att man ska utveckla policy på den politiska nivån eller fatta beslut på olika myndighetsnivåer. Rapporter och annan information måste finnas hos mottagaren med sådan framförhållning att denne har tillräckligt med tid för att vidta nödvändiga åtgärder. Annars är arbetet förgäves. Mer eller mindre underförstått har man dessutom uppgiften att varna för oväntade händelseutveck-

lingar. Man ska inte bli överraskad av ett krig i Georgien, en arabisk vår eller att främmande stridskrafter övar i vårt omedelbara närområde. Överraskning har, som en klok strategilärare förr brukade betona, ingenting med förvåning att göra, utan det handlar om att inte komma i efterhand och att därmed förlora sin handlingsfrihet.

Förutsättningar för att lyckas

Det svenska underrättelsesamhällets kärna består av den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten (MUST), Försva-

rets Radioanstalt (FRA) samt Säkerhetspolisen (SÄPO). Försvarets Materielverk (FMV) samt Totalförsvarets Forskningsinstitut (FOI) som också bidrar i underrättelsearbetet. Resurserna är begränsade och vi har inte lika många och stora organisationer som några andra aktörer, men det är inte enbart en nackdel. Vi har t ex bra förutsättningar för att skapa ett nära och förtroendefullt samarbete. Chefer träffas ofta och personal som arbetar med en viss fråga vid en myndighet känner kollegorna vid de andra

Signalspaningsfartyget Orion fyller en viktig underrättelsefunktion.

Foto: Försvarsmakten

Foto: Andreas Karlsson/Försvarsmakten

Underrättelsetjänsten involverar många aktörer. Bilden visar ett seminarium om svensk säkerhet i Bernadottebiblioteket på Stockholms slott.

myndigheterna. Det finns också en personrörlighet mellan de olika aktörerna, vilket är bra.

Sedan ett drygt tiotal år har vi en lagstiftning som styr *hur* underrättelsetjänsterna ska arbeta och vi har en inriktningsprocess som årligen reglerar *vad* som ska levereras och vilka uppdrag som är prioriterade. Vi har också kontrollorgan som ser till så att regelverket följs. Aldrig någonsin har svensk underrättelsetjänst varit så tydligt inriktad, genomlyst och kontrollerad som idag. Det är också bra.

Behov av utveckling

Världen förändras ständigt. Jämfört med kallkriget-perioden då läget till övervägande del var statiskt lever vi idag i en globaliserad, dynamisk värld där aktörerna är många och händelseförloppen snabba. Detta är välkänt för denna tidskrifts läsare och behöver inte utvecklas ytterligare. Likaså förändras de svenska säkerhetspolitiska prioriteringarna. Närområdets betydelse ökar igen samtidigt som Sverige tar ett aktivt ansvar för fred och säkerhet i världen. Omvärldsutveck-

ling och svenska prioriteringar påverkar naturligtvis kraven på underrättelsesamhället. Kraven ökar mer än resurserna.

Vad bör göras

Samarbetet mellan aktörerna kan breddas och utvecklas. För några år sedan startades ett samarbete mellan MUST, FRA och SÄPO gällande bearbetning av terroristhotet. Analytiker från de tre organisationerna samlokaliseras då i SÄPOs lokaler under ledning av en chef från MUST. Både företrädare för Regeringskansliet och en del jurister hade inledningsvis betänkligheter mot projektet. I dag vet vi att Nationellt Centrum för Terrorhotbedömning, NCT, blev en lyckad satsning som har ökat effektiviteten och därmed säkerheten i Sverige. I dag har ett likande samarbete inom ramen för IT-hot startat. Det finns med all säkerhet andra områden som kan hanteras på samma sätt d v s att man tar steget från samverkan till samarbete eller rent av från konkurrens till samarbete.

Uppdragsgivarnas *inriktning* är, som framgår ovan, funda-

mental för att rapporteringen ska kunna vara relevant. Det räcker inte med ett regeringsdokument för att säkerställa att underrättelsetjänsterna ska träffa rätt. Dialogen på alla nivåer bör fördjupas. Gemensamma diskussioner om olika händelseutvecklingar – att försöka att se runt hörnet – borde förekomma betydligt oftare än vad som nu är fallet. Inriktningen bör också säkerställa att underrättelsearbetet kan bedrivas med ett större tidsdjup och att tillräckliga resurser avdelas för att lyfta blicken och se lite längre fram. Om alla fastnar i ”current”-träsket kommer vi att bli överkörda av omvärldsutvecklingen.

Samordningen bör drivas längre. Underrättelseanalysen bör sättas i centrum och inhämtningen av underrättelser bör styras hårdare. Analyser och bedömningar ska naturligtvis grundas på bredaste tänkbara underlag. Man bör eftersträva att flera av varandra oberoende källor eller underrättelsesdiscipliner inriktas mot ett och samma mål för att kunna göra rimligt säkra bedömningar. Det finns många historiska exem-

pel på bedömningar som visat sig vara felaktiga, därför att man dragit fel eller för långtgående slutsatser som byggt på enstaka satellitbilder, samtal som avlyssnats eller information från utländska underrättelseorganisationer vilka medvetet eller omedvetet syftat till att missleda mottagaren. Ett exempel på detta är underrättelsearbetet inför Irakkriget 2003 då det gjordes bedömningar av Iraks innehav av massförstörelsevapen. Många kommer väl ihåg hur USA:s utrikesminister Colin Powell försäkrade inför FN:s säkerhetsråd att "there can be no doubt that Saddam Hussain has biological weapons and the capability to rapidly produce more, many more." Bedömningen, som legitimerade anfallet på Irak, visade sig senare felaktig. På samma sätt var analyser och bedömningar, som den brittiska premiärministern fått som underlag inför beslutet om deltagande i kriget, felaktiga. Bedömningarna grundades på så kallad single-source-information.

Slutligen är det viktigt att det är *högt till tak* i underrättelsearbetet. Analytiker som ifrågasätter etablerade sanningar och därigenom motverkar grupp-tänkande bör premieras. Att skapa en känsla av att avvikande uppfattningar välkomnas är ytterst en fråga om ledarskap.

Avslutning

Sammanfattningsvis kan sägas att utvecklingen under det senaste decenniet varit positiv. Det är bra för underrättelse-tjänsten att verka under ett tydligt regelverk som bidrar till att öka legitimiteten för verksamheten. Ett fördjupat samarbete och samordning är en fundamental förutsättning för att underrättelseverksamheten i ett så litet land som Sverige ska fungera och bör därför drivas längre. ■

Stefan Kristiansson är generalmajor och har tidigare bl a varit chef för den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten (MUST).

Wilhelm Agrell:

Vem skall vakta väktarna?

Uppgifterna om amerikanska NSA:s och dess utländska partners massövervakning av teletrafik har under sommaren och hösten 2013 utvecklats till en klassisk underrättelseskan-dal. Det klassiska är först och främst temat: övervakning som inte varit känd och accepterad av dem som blivit föremål för den, vilket i detta fall tycks omfatta medborgare och politiker över hela världen. Men klassiskt är också varifrån uppgifterna kommer. Det är ingen domstol eller granskande kongressutskott som offentliggjort dem utan media som fått information via en avhoppare inifrån systemet. Och klassiskt är slutligen att den ytterst ansvarige, Förenta Staternas president, genom oklara uttalanden gett intryck av att antingen slira på sanningen eller inte ha haft full kontroll över sitt eget underrättelsesystem. Så vem skall egentligen vakta väktarna? Är det den statsmakt de förväntas tjäna, den representativa demokratis institutioner eller medierna, den tredje statsmakten?

En maktpolitisk fråga

De specifika institutionerna för kontroll och översyn av statlig underrättelse- och säkerhetstjänst är ett jämförelsevis sentida och västerländskt fenomen. Styrande har dock i alla tider upplevt ett behov – och många gånger haft goda skäl – att misstro eller frukta sina egna hemliga tjänster, dels utifrån

farhågor att deras verksamhet inte är så effektiv som de ger sken av, dels för att deras effektivitet kan vara alltför stor eller rikta sig åt fel håll och därmed direkt eller indirekt hota den makt de förväntas tjäna. Otaliga är de militärkupper som utförts av eller med stöd från höga underrättelse- och säkerhetschefer, senast exemplifierat av general El-Sisi i Egypten med en bakgrund som chef för den militära underrättelse-tjänsten. Att vakta väktarna är och förblir ett kroniskt maktpolitiskt problem men också en allt viktigare trovärdighetsfråga i demokratiska samhällen.

Under krigsförhållanden eller nationella undantagstillstånd förväntas medborgarna acceptera inskränkta fri- och rättigheter och att väktarna i motsvarande grad får om inte fria händer så åtminstone vidsträckta extraordinära befogenheter. Underrättelse- och säkerhetstjänsterna förväntas i första hand vara effektiva, och just därför måste medborgarnas insyn och kontroll vara begränsad. Detta undantagstillståndets samhällskontrakt är dock villkorligt och det finns en gräns för hur stora rättighets- och integritetsförluster som tolereras och inte minst hur länge de kan pågå.

Ett svenskt exempel

1939–40 organiserades i Sverige en myndighet med namnet Allmänna säkerhetstjänst-

Foto: Marcus Olsson/Combat Camera

Vårt land har numera ett mycket tydligt regelverk som styr underrättelsetjänsternas verksamhet. Bilden visar signerandet av ett säkerhetsskyddsavtal mellan Sverige och Singapore.

ten med uppgift att avvärja hot mot rikets inre säkerhet. Den exekutiva kontrollen från samlingsregeringen var svag och den parlamentariska översynen obefintlig. Myndigheten var nämligen hemlig och okänd för riksdagen som aldrig informerats eller fått rösta om saken. Att det demokratiska Sverige kunde hysa ett sådant organ med vidsträckt befogenheter att övervaka, avlyssna och fängsla personer förklarades med det rådande nationella nödläget. Eller som en av krigsårens politiker uttryckte det: för att skydda Sverige mot hotet från diktaturer måste landet kunna tillgripa diktaturernas metoder. Allmänna säkerhetstjänsten avvecklades skyndsamt vid krigsslutet, ett beslut som föregrep den granskning av misstankar om

rättsövergrepp som en uppretad riksdagsopinion krävt när väl sakernas tillstånd uppenbarats och landet ställde om till fredsförhållanden. Frågan om medborgarkontroll hade därmed lösts på det mest radikala sättet: genom nedläggning av den myndighet vars verksamhet ifrågasatts och upphävandet av de lagar som dess befogenheter vilat på.

Ny era

Den egentliga startpunkten för framväxten av institutioner för löpande insyn och kontroll från medborgarnas sida inträffade under 1970-talet. Det slående är att detta ägde rum parallellt i flera länder och utan något självklart inbördes samband annat än det förändrade inrikespolitiska klimat som följde på en tidvis avspänning

mellan väst och öst. Undantagstillståndet hade klingat av, samhällskontraktet löpt ut och de extraordinära befogenheter som det kalla krigets växande underrättelssystem fått började alltmer ifrågasättas, särskilt när dessa befogenheter användes på nya områden och med nya syften.

Exemplet USA

Den viktigaste revisionen var den som inträffade i USA i kölvattnet på Watergateaffären och det de inrikespolitiska konvulsionerna kring kriget i Sydostasien. Medier fungerade här som en katalysator genom att avslöja underrättelsetjänsten CIA:s inblandning i tvivelaktig verksamhet inom och utom landet. Men själva reaktionen kom från det politiska systemet i form av en granskning tillsatt

av president Ford men framförallt i form av två granskningar från kongressen av vilka senatens kom att bli den i särklass mest betydelsefulla. *The Church Committee* under senator Frank Church framstår ännu idag som den mest ingående offentliga genomlysningen av ett stort underrättelse-system någonsin. Två faktorer möjliggjorde detta resultat, dels att kommittén hade en mycket stor och skicklig stab av utredare, dels att Church lyckades komma överens med underrättelseinstitutionerna att få insyn i dem i utbyte mot att skydda sådana förhållanden som skulle kunna skada den nationella säkerheten, en överenskommelse vars spår syns särskilt tydligt i de avsnitt i slutrapporterna som behandlar NSA:s verksamhet.

The Church Committee avspeglade en avgörande men som det skulle visa sig tillfällig förskjutning av makten från presidenten till kongressen. Men framförallt visade granskningen att det faktiskt var möjligt för en lagstiftande församling att granska ett underrättelse-system utan att detta havererade på kuppen. Granskningen var av engångskaraktär, en s.k. ad hoc-granskning, men ledde till uppkomsten av de särskilda underutskott i kongressens bägge kamrar som i fortsättningen med växlande framgång och energi kom att hålla underrättelse-systemet under uppsikt fram till kriget mot terrorismen, då *The Patriot Act* kom att lägga grunden för en ny period av nationellt undantagstillstånd och åtföljande extraordinära befogenheter.

Exemplet Storbritannien

Utvecklingen i Storbritannien var en helt annan, inte så mycket beroende på att problemen var mindre som på att det politiska systemet och underrättelse-tjänsternas roll i detta var annorlunda. De tre underrättelsemyndigheterna Security Service, Secret Intelligence Service och GCHQ fick inte

en officiell ställning förrän efter 1989. Två av dem, Security Service och SIS fanns inte ens officiellt vilket kunde leda till absurda konsekvenser när regeringsföreträdare varken kunde bekräfta eller dementa deras existens. Premiärministern höll via institutioner som Joint Intelligence Committee en direkt fortlöpande exekutiv kontroll. Insyn och kontroll, både från medier och parlamentariska organ, var länge per definition en omöjlighet, något som dock inte betraktades som något egentligt problem, eller som den brittiske underrättelseveteranen Michael Herman uttryckte saken: det brittiska systemet hade få spärrar mot missbruk av underrättelse-tjänster, något som passade den brittiska självbilden att diktatur var något otänkbart.

Trots denna självbild innebar läget efter det kalla kriget ett behov av förändring och anpassning till tiden krav. Den lagstiftning som infördes under 1994 var dock vag och syftade främst till att undvika att man bröt mot Europakonventionen, och den parlamentariska övervakningen var påfallande tandlös och styrd av den exekutiva makten. Det parlamentariska kontrollorgan som inrättades i enlighet med lagen, the Intelligence and Security Committee (ISC) var således utsedd av regeringen, rapporterade till regeringen och saknade befogenheter att granska annat än underrättelse-tjänsternas budget och administrativa förhållanden. Regeringsmakt och underrättelsemyndigheter fanns innanför *The Ring of Secrecy*, medan kontrollorganet befann sig utanför och nogsamt skulle hålla sig borta från den verksamhet som bedrevs därinne.

Efterspelet till Irakkonflikten 2002–2003 rubbade denna självbild på underrättelse-systemet som en i grunden politiskt oproblematiske domän där översyn och kontroll bara behövdes för syns skull och för att

tillfredsställa europeisk legalism. Misstankarna om politisk manipulation av underrättelse-material och slutsatser kom typiskt nog inte från något kontrollorgan utan från medier. Parlamentets utrikesutskott inledde snabbt en granskning, men eftersom man befann sig på utsidan av sekretessmuren kom man ingenstans och detsamma gällde den utredning som ISG utförde på premiärministerns uppdrag. Den granskning som till slut kunde lägga fram åtminstone delar av faktaunderlaget var den särskilda undersökningskommission under Lord Butler som regeringen till sist tvingats tillsätta efter en serie taktiska politiska reträtter. Därmed hade också det befintliga systemet för översyn och kontroll i praktiken underkänts och 2013 trädde en ny lagstiftning i kraft som i grunden förändrade ISC:s mandat och förvandlade det till ett parlamentariskt organ med tillsynsansvar, men nu inleder *The Ring of Secrecy*.

Avslutning

Den brittiska utvecklingen under de senaste två decennierna är kanske den som tydligast visar på den långsiktiga trenden från symbolisk eller kosmetisk övervakning till faktiska kontrollregimer med både rätt att ta del av information och befogenheter att ingripa mot missförhållanden. Grundproblemen kring demokratisk kontroll är ingalunda lösta, lagstiftningen är i många fall fortfarande diffus och underrättelse-systemen är av flera skäl fortfarande kroniskt svårgranskade institutioner. I någon mån kan man också säga att de senaste årens utveckling mot starkare kontrollorgan innebär en förskjutning där det blir dessa som i större utsträckning kan hamna i skottgluggen när samhällskontraktet mellan underrättelse-systemen och medborgarna sviktar. ■

Wilhelm Agrell är professor i underrättelseanalys vid Lunds universitet.

Runar Viksten:

Svensk signalspaning hårdprövas

Underrättelsetjänst i någon form har funnits i stort sett så länge det har funnits människor. Teknisk underrättelseinhämtning är däremot av självklara skäl av modernt datum och går hand i hand med utvecklingen av bl a telekommunikationstekniken.

Lagar och förordningar

FRA har sedan sin tillkomst bedrivit olika former av spaning i etern. Juridiskt gick detta för sig eftersom etern ansågs "vara fri" för inhämtning för försvarsunderrättelseverksamhet. Då liksom nu ansedd som folkrättsligt tillåten. I takt med teknikutvecklingen kom merparten av all trafik att gå i kabel vilket innebar att signalspaning inte längre kunde bygga på att etern var fri. Krav på transparens och underrättelseverksamhetens förenlighet med konventioner om mänskliga rättigheter, t ex Europakonventionen, ställde krav på lagstiftning. År 2000 kom lagen om försvarsunderrättelseverksamhet (2000:130) som klargör de grundläggande principerna. 2008 kom lagen om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet (2008:717) och en förordning i samma ämne (2008:923). Dessa ansågs dock inte uppfylla alla krav till skydd för integriteten, och omfattande ändringar trädde i kraft den 1 december 2009, då spaning i kabel blev tillåten. Ändringarna innebar bl a att alla uppdrag

rörande signalspaning ska tillståndsprövas och att prövningen ska ske vid en särskilt inrättad domstol, *Försvarsunderrättelsedomstolen*.

Försvarsunderrättelsedomstolen

Domstolens verksamhet regleras i en särskild lag (2009:966) och förordning (2009:968). Det förhållandet att även uppdrag som kommer från regering/regeringskansli ska tillståndsprövas var ett av skälen till att prövningen måste ske i domstol. Att en specialdomstol inrättades hade sin grund i ärendenas speciella karaktär och de höga kraven på sekretess. Domstolen är dock inte alls hemlig som ibland påstås i media. Det är däremot den materia som domstolen har att hantera, och det gör att domstolens förhandlingar regelmässigt äger rum inom stängda dörrar. Domstolens avgöranden offentliggörs heller inte eftersom det skulle avslöja bl a kapacitet och prioriteringar inom svensk signalspaning med förödande konsekvenser för verksamheten.

Domstolen består av ordförande, vice ordförande och sex särskilda ledamöter, varav två har underrättelsebakgrund. Till domstolen är vidare knutna sex integritetsskyddsombud som är advokater eller har domarbakgrund. För domförhet gäller att

Svensk signalspaning utförs med ett tydligt regelverk som grund.

Foto: Göran Segeholm/Riksdagen

domstolen ska bestå av en ordförande och två särskilda ledamöter. Ett integritetsskyddsombud ska normalt vara med vid förhandlingen som är muntlig, och där personal från FRA utförligt presenterar uppdraget och svarar på frågor. Domstolen har även ett kansli med en domarutbildad kanslichef.

Signalspaningslagen

Signalspaningslagen innehåller en uppräknig av åtta olika syften för vilka signalspaning får ske. Det handlar om yttre hot som har sin grund i förhållanden utanför landets gränser där ibland militära hot, främmande underrättelseverksamhet, spridning av massförstörelsevapen och hot mot samhällets infrastrukturer (cyberhot). Signalspaning får även ske för att utveckla verksamheten. De uppdragen är, tvärt emot vad som stundom påstås i debatten, generellt sett mindre integritetskänsliga än uppdrag inom övriga områden. Uppräkningen är uttömmande och tillåter inte, till skillnad från vad som gäller

i t ex Storbritannien, att signalspaning används för att tillgodose landets ekonomiska intressen.

Vid prövningen görs en proportionalitetsbedömning som innebär att spaningsuppdraget måste förväntas ge information vars värde är klart större än integritetsintrånget. För att minska intrånget ställer domstolen ofta upp villkor beträffande vilka signalbärare (fiberkablar) som får användas samt i vad mån sökbegrepp får träffa fysiska personer.

Signalspaning får inriktas av regeringen, Regeringskansliet och Försvarmakten. Sedan den 1 januari 2013 får även Säkerhetspolisen och Rikskriminalpolisen inrikta signalspaning.

Enligt uppräknningen av syften får signalspaning också avse strategiska förhållanden rörande grov gränsöverskridande brottslighet, t ex terrorism. Personer är dock endast av intresse i försvarsunderrättelseverksamheten såsom bärare av information. Signalspaning får därför inte avse endast en viss fysisk person eller ske för att lösa uppgifter som kommer an på polisorganen. Föreligger brottsmisstanke mot någon kan dennes förehavanden alltså inte kartläggas genom signalspaning. Det får i stället ske genom att förundersökning inleds av åklagare som har möjlighet att hos allmän domstol begära tillstånd till hemliga tvångsmedel t ex hemlig teleavlyssning.

Avslutning

Ur integritetssynpunkt är det viktigt att skilja signalspaning från hemliga tvångsmedel. Det görs inte alltid i andra länder. Utomlands är det vidare ovanligt att en domstol prövar uppdrag om signalspaning. USA har dock en domstol, *Foreign Intelligence Surveillance Court*, som prövar tillstånd till signalspaning, men i huvudsak endast när amerikanska medborgare berörs av spaningen. ■

Runar Viksten är ordförande i Försvarsunderrättelsedomstolen.

Jan Leijonhielm:

FSB förvaltar

Nyligen dömdes den ryska oppositionspolitikern Alexej Navalny till fem års fängelse, men släpptes temporärt för att deltaga i Moskvas borgmästarval. Domen bekräftar en tioårig trend i rysk politik: Putin oskadliggör regimkritiker genom att sätta dem i fängel-

se, ofta genom anklagelser om ekonomisk brottslighet. Tack vare ett korruperat och lydigt åklagar- och domstolsväsen har detta befunnits vara det mest effektiva sättet. I denna utveckling spelar säkerhetstjänsten FSB en avgörande roll. Det finns förvisso andra makt-

Makthavarna i Kreml har ett ytterligt användbart maktinstrument i FSB.

Arvet från KGB

instrument, men FSB framstår tveklöst som det mest potenta och använda.

Jeltsin försökte minska föregångaren KGBs inflytande på 1990-talet genom att splittra upp organisationen, men Putin har målmedvetet gett FSB ett vidgat mandat, mer perso-

nal och kraftiga budgetökningar, t o m snabbare än försvarsbudgetens. Med sin bakgrund i KGB, där han gjorde en medelmåttig, för att inte säga misslyckad, karriär har Putin alltid sett organisationen som en stark aktör i rysk politik. Hans uttalat store idol är f d KGB-

chefen och generalsekreteraren Andropov, en man som svarade för det brutala sovjetiska svaret på den ungerska revolten 1956. Andropov förde även under åren 1981-1984 världen till randen av ett världskrig genom en våldsamt överdriven hotbild i form av ett stundande amerikanskt kärnvapenangrepp – en situation där en felbedömning skulle fått förödande konsekvenser.

Trots misslyckanden ständigt växande makt

FSBs huvuduppgift är att bekämpa terrorism och spionage, något man misslyckats med då ett flertal terroristattentat har krävt ett stort antal offer. Allvarliga beskyllningar har dessutom gjorts mot organisationen för att ligga bakom sprängningar av bostadshus i Moskva och dito försök i Rjazan 1999, där inga nöjaktiga svar har presterats. Spioner upptäckts däremot i hundratals årligen, men nästan inga åtal väcks. Möjligen beror detta på att de på löpande band "uppfinns" av FSB, som strävar efter att hålla fiendebilden levande.

Man har helt misslyckats med att lösa mordet på eller försvinnandet av ca 300 kritiska journalister sedan 1991. Mandatet har under senare år stadigt växt: FSB verkar inte bara som säkerhetstjänst, man bedriver numera även underrättelsetjänst, främst inom Oberoende staters samvälde (OSS), men även i andra länder och har t o m fått viss militär förmåga. Mord på regimkritiker utförs utomlands, förgiftningen av den avhopade FSB-officern Litvinenko i London av en f d KGB-anställd är bara ett exempel. Inom Ryssland svarar FSB för eliminering av regimkritiker

Foto: Scandinavian Stockphoto

genom skapandet av kompromat för att stämpla motståndare och lagföra dem, förföljelse av NGOs och infiltration av politiska organisationer, något som är förbjudet enligt konstitutionen. Mystiska dödsfall har ett flertal gånger tillskrivits FSB. Organisationen försöker på många sätt minska församlings- och yttrandefriheten och ligger bakom lagförslag att kontrollera Internet. Korruptionen inom FSB är tydligen omfattande, kritik tystas genom avskedanden och åtal. Man har fullt politiskt mandat och ingen har fällts för de många brott som begåtts med ledningens goda minne.

Styr FSB Ryssland?

Säkerhetstjänsterna kontrollerar nu i stor utsträckning åter Ryssland, inte genom en gemensam agenda, men genom ett gemensamt synsätt vad gäller demokrati, rättsstat och transparens. Deras makt och närvaro på alla plan i samhället är tydlig, siffror runt 6 000 tidigare anställda vid säkerhetstjänsterna, som nu verkar inom central myndighetsutövning, har nämnts. I Putins närmaste krets har mellan 40 och 60 procent samma bakgrund, beroende på hur man räknar. Detta anmärkningsvärda förhållande förnekas inte ens av Putin, som stolt inför massmöten med gamla kolleger förklarar att "nu har vi återtagit makten". Det ömsesidiga beroendet mellan politiker och FSB leder mot en allt mer auktoritär stat och i förlängningen enligt ryska bedömare kanske en totalitär.

Sverige har ett samarbete med FSB och en representant finns stationerad i Stockholm. Det borde kanske vara dags att ompröva ett sådant samröre, inte minst som ett synligt stöd för den trängda ryska oppositionen och demokratiska krafter i Ryssland? ■

Jan Leijonhielm har varit chef för FOIs rysslandsstudier.

Sara Skyttedal:

Undermålig försvarsförmåga

Intresset för försvars- och säkerhetspolitiska frågor i den allmänna debatten varierar över tid. När ÖB talade om "en-veckas-försvaret" i vintras var tongångarna höga och oppositionen var inte sen med att kritisera alliansregeringen för dess oförmåga att ta ansvar för försvaret. Sanningen är dock att Försvarsmakten successivt nedmonterats under de senaste tjugo åren genom uteblivna höjningar av anslagen och dolda besparingar. Oavsett om finans- och försvarsministern varit moderat eller socialdemokrat så har försvaret använts som budgetregulator, och Sveriges försvarsförmåga är idag undermålig.

Varför militära maktmedel

Avsaknaden av ledarskap och långsiktighet för Försvarsmakten löper som en röd tråd genom de senaste decennierna. Nästa statsbudget har fått ut-

göra ramen inom vilken den försvars- och säkerhetspolitiska debatten förts. Det är nu dags att lyfta blicken och på allvar ställa oss frågan vad vi ska ha försvaret till i framtiden?

Att garantera medborgarnas säkerhet är statens mest grundläggande uppgift. Även om inget akut hot finns mot ett land, så är det makthavarnas skyldighet att se till rikets säkerhet. Människan är ofullkomlig och nya hot kan snabbt uppstå. Politiska krafter som talar om nedrustning och pacifism bygger ofta sin världsbild på en naiv människosyn och en from förhoppning om att väpnade konflikter hör till historien. Detta är inget annat än en utopi och har ytterst lite med verkligheten att göra.

Historien ger en annan bild. Politiska kartor kan ritas om snabbt och därmed också den säkerhetspolitiska situationen i en region. Rysslands upprust-

ning de senaste åren är ett exempel på detta. Mot den bakgrunden är det ytterst olyckligt att Sverige i dagsläget inte har någon militär kapacitet på Gotland, vilket KDU vill ändra på. Vi måste kunna försvara våra gränser nu och i framtiden. Denna långsiktighet kräver dock politisk vilja och förmåga att göra prioriteringar. Vi unga kristdemokrater menar att Försvarsmakten måste ges resurser och förutsättningar att fullfölja sitt uppdrag. Detta ligger i alla medborgares intresse och är definitivt inte något särintresse.

Förutom att garantera rikets säkerhet ska också Försvarsmakten bidra till att sprida demokrati och skydda människovärdet på det globala planet. Det finns partier på vänsterkanten och främlingsfientliga krafter som tycker att Sverige ska avsluta sitt engagemang för fred och frihet i omvärlden. Man framför ofta rena plattityder som att fred inte kan skapas med hjälp av vapen eller att vi

inte ska lägga oss i andra länders angelägenheter. Kristdemokratin utgör en motpol till dessa synsätt. Vi menar att det finns universella fri- och rättigheter som ska gälla alla människor, oavsett var på jorden man råkar vara bosatt. Detta kräver ibland fredsbevarande eller fredsframtvängande insatser. Afghanistan och Libyen är aktuella exempel på detta. Det är en moralisk skyldighet för omvärlden att på olika sätt gripa in när människovärdet kränks och när väpnade konflikter drabbar civila.

Gå med i Nato

Ingen annan organisation har lyckats bättre med detta än Nato. Sverige har en naturlig plats i denna militärallians bestående av, till allra största del, demokratiska stater. Vi har redan ett nära samarbete med Nato och deltar i Nato-ledda insatser. Däremot kan vi i nuläget inte räkna med att Nato-länderna ska komma till undsättning om vi skulle bli utsatta för ett an-

grepp. Ett fullständigt medlemskap är därför ett naturligt steg som bör tas så fort som möjligt.

Politiskt ledarskap krävs

Detta är viktiga steg på vägen. Men för att försvaret ska fungera väl krävs också att förtroendet mellan folkvalda, regering och försvarsmakten höjs. Politiken måste sända signaler om att man har förtroende för all den kompetenta personal som dagligen uträttar stordåd med knappa resurser. Kristdemokraterna har nu chansen att ta på sig ledartröjan på det försvarspolitiska området inom Alliansen, där Moderaterna tycks ha gett upp. Vi hoppas att partiet tar den. Det krävs en politisk ambitionshöjning i svensk försvars- och säkerhetspolitik. ■

Sara Skyttedal är förbundsordförande i Kristdemokratiska Ungdomsförbundet

Kristdemokraterna

Johan Forssell:

Röd-gröna besparingar?

Anna-Lena Sörenson (S) menar i Vårt Försvar (nr 3, 2013) att Alliansen inte lämnar besked i viktiga frågor. Det är bra att Socialdemokraterna uppenbarligen tycker det är viktigt att ge raka svar till väljarna om framtiden. Just därför är det anmärkningsvärt att Anna-Lena Sörenson helt utelämnar ett annat viktigt område: Hur ser egentligen oppositionens gemensamma försvarspolitik ut?

Bred samsyn

Moderaterna och Alliansregeringen har visat i handling att

vi är beredda att träffa breda överenskommelser i försvarspolitik. Det är viktigt för ett litet land som Sverige att få en god parlamentarisk uppslutning bakom centrala beslut. Insatsen i Afghanistan, beslutet att gå vidare med nästa generation Jas Gripen, försvarets personalförsörjning samt materielförsörjning är några centrala frågor där Alliansregeringen har gjort upp med ett eller flera oppositionspartier.

Just nu arbetar försvarsberedningen med sin rapport inför det kommande försvarspo-

litiska inriktningsbeslutet. Alliansregeringen har i de två senaste budgetarna presenterat satsningar som inneburit höjningar av anslagen för såväl förband som materiel.

Nästa år ökar anslaget med 200 miljoner och därefter gradvis till 500 miljoner 2017. Tillkommer gör redan beslutade satsningar med anledning av anskaffningen av nästa generations Gripen, totalt 300 miljoner kronor för 2013 och 2014 och därefter 200 miljoner årligen. Det sammantagna resurstillskottet under en tioårspe-

Foto: Riksbanken

riod uppgår till sju miljarder kronor.

Samtidigt befinner vi oss fortfarande i inledningen av den stora försvarsreformen och många utmaningar återstår. Inte minst gäller det för Försvarsmakten att bli en tillräckligt attraktiv arbetsgivare som förmår att rekrytera och behålla de anställda över tid. Det måste finnas en långsiktighet som garanterar att försvaret kan erbjuda en gångbar utbildning, bra villkor och en intressant verksamhet för dem som vill göra en insats för vårt land genom att tjänstgöra i Försvarsmakten. Regeringen har nyligen tillsatt en utredning i frågorna, men viktiga pusselbitar återstår.

Oppositionens politik

Oppositionen har nyligen presenterat sina budgetförslag i riksdagen. Inledningsvis kan konstateras att det som alternativ till regeringens politik pre-

senterades fyra helt skilda budgetar. Flera ger anledning till oro för den som vill se försvarsförmågan fortsätta att stärkas. Miljöpartiet vill skära 7,2 miljarder på fyra år och Vänsterpartiet vill dra ner försvarsanslaget med 3,4 miljarder på tre år.

Socialdemokraternas Peter Hultqvist, ordförande i försvarsutskottet, kallade regeringens tillskott till försvarsbudgeten för en "puts i marginalen". Trots detta utfall visade sig Socialdemokraterna inte villiga att ge en krona mer till försvaret än Alliansregeringen. Dessutom listar man ett antal kostnadsdrivande förslag i sitt budgetförslag, utan att presentera en finansiering. Det är anmärkningsvärt att Socialdemokraternas bärande idé är att ställa ut checkar som saknar täckning.

Tydliga besked

Jag delar uppfattningen att det

är viktigt med tydliga besked i försvarspolitiken. Redan inför valet 2010 presenterade Alliansen en gemensam politik i sitt valmanifest. Så kommer att ske också nästa år. Väljarna ska få möjlighet att ta ställning innan valdagen och slippa bli överraskade efteråt.

Något sådant besked har vi dock ännu inte fått från vare sig Socialdemokraterna, Vänsterpartiet eller Miljöpartiet. Eftersom Anna-Lena Sörenson anser det så viktigt med klara besked till väljarna, vore det klädsamt att hon berättade hur oppositionens gemensamma politik ser ut.

Hur stora besparingar kommer de rödgröna att vilja genomföra på försvaret? Är det en miljard per år? Två miljarder? Tre? ■

Johan Forssell (M) är riksdagsledamot och ledamot av försvarsutskottet.

David Bergman:

Nederlagsdoktrin

Det senaste året har glädjande visat en temperaturhöjning i försvarsdebatten.

Försvarsbloggarnas hängivna arbete, veterandebattens påverkan och en överbefälhavare som vågar säga vad han tycker är bara några av de faktorer som bidragit till den viktiga diskussionen om vilken typ av militärt försvar vi vill ha i vårt land och vad det ska klara av.

Enveckasförsvaret

Ett av de kanske mest tongivande utspelen i försvarsfrågan var då överbefälhavaren förkunnade att med nuvarande volym kan han försvara landet i en vecka, varpå termen "enveckas-försvaret" blev ett viktigt slagord i debatten där försvarsvänner genast krävde högre anslag för att kunna utöka denna tid.

Andra aspekter har gällt frågan om att gå med i Nato och Sveriges förmåga (eller oförmåga) att ta emot militär hjälp om en krissituation skulle uppstå. Frågorna är viktiga men det finns ett problem med inramningen av frågeställningarna som är störande.

När blev egentligen måttstocken för vår militära förmåga hur länge det tar innan vi blir besegrade? Skulle försvarsförmågan vara tillräcklig om vi höjde försvarsanslagen så att det tog två veckor innan vi dog? Tre veckor? Fyra? Kanske enligt vissa. Men borde inte alternativet "Att vinna" vara den naturliga målsättningen närhelst militära maktmedel måste användas. Och när började vi nyttja metoden att lägga oss ner och ropa på hjälp i militära konflikter. Blotta uttrycket "Ta emot militär hjälp" är synnerligen olyckligt då det ger intrycket att vi exkluderar oss själ-

va från begreppet "militär" och inte heller ser oss själva som en trovärdig och jämbördig samarbetspartner i en allians.

Det räcker självklart inte med en positiv attityd för att trola bort verkliga problem. Men debatten präglas ibland av en defaitistisk underton där vi redan tagit för givet att vi kommer att förlora. Vi tillåter en nederlagsdoktrin överrösta vår militära professionalism.

Problem döljer framgångar

Är verkligen allt då så nattsvart? Absolut inte. Men ofta fokuserar vi för mycket på de stora problemen för att se framgångarna. Vi har de senaste åren bland annat sett oerhörda förbättringar i personlig soldatutrustning och utbildning för strid, sjukvård och uppträdande i mörker. Idag har vi en större del strids erfarna, främst bland de yngre officerarna och soldaterna, som har en förståelse för vilka krav striden ställer på människor. Stora framsteg har även ökat öppenheten att tala om stridsreaktioner och framförallt gett oss en veteranhantering värt namnet. Att vi den 29 maj varje år medaljerar medarbetare som utmärkt sig, både de som sårats i strid men framförallt de som utmärkt sig genom stort personlig mod och framstående gärningar, och att det-

ta erkännande uppvisas för allmänheten är en positiv vändning.

Den observante noterar direkt att de positiva faktorerna som medarbetare oftast nämner är aktuella främst på de lägre nivåerna i organisationen, och det är lika riktigt som relevant för diskussionen. På den lägre förbandsnivån finns ofta en framåtanda och en hängivenhet att lösa uppgiften trots friktioner och motgångar, medan nederlagsdoktrinen är något som induceras uppifrån. Två motstående inställningar som när de möts mitt i organisationen kan få starkt negativa konsekvenser.

Motfrågan blir ofta om blott en positiv attityd kan trola bort verkliga problem, vilket självklart inte är fallet. Hur duktiga våra soldater än är så är de alltför få, och ingen människa kan fylla frånvaron av viktiga vapensystem. Det brukar även sägas att kvantitet är en kvalitet i sig. Men helt klart är att farligare för organisationen än problemen i sig är om de hanteras med en nederlagsmentalitet.

Man måste bara vinna!

Det sägs att när den vietnamesiske generalen Nguyen Giap fick frågan om han aldrig var rädd att förlora kriget lär han

Foto: Johan Lundani, Försvarsmakten

På lägre förbandsnivåer existerar oftast ”go” och tilltro till egen förmåga, uppgiften och utrustningen.

oförstående ha svarat ”Man måste bara vinna”. Krigshistorien ger även fler goda exempel på när numerärt underlägsna styrkor trots friktioner och till synes hopplösa situationer vunnit strider som de inte borde ha vunnit. Generalen Giaps militära planering bestod sannolikt inte av bedömningar hur lång

tid det skulle ta innan hans soldater skulle dö, och att ropa på hjälp var sannolikt inte en av hans främsta handlingsalternativ.

Att falla in i en nederlagsmentalitet är oerhört farligt då det innebär att vi i det fallet har förlorat redan innan en konflikt har inletts. Alternativet ”att vinna” borde vara det

naturliga alternativet och den självklara inställningen närhelst vi diskuterar militära förmågor, både i striden för den enskilde soldaten men framförallt som mål för hela organisationen i en militär konflikt. ■

David Bergman är kapten i armén och doktorand i psykologi.

Daniel Skoglund:

Det måste vara en fråga för politikerna

Som en försvarsvän i Sverige finns det ett överflöd av saker att längta efter. En sak att längta efter är ett system som hänger ihop.

En gång i tiden fanns det ett totalförsvar bestående av ett civilt försvar och ett militärt försvar. Sverige satsade på beredskap att kunna försörja sina medborgare vid en allvarlig kris. Det fanns någon i ditt kvarter som var krigsplacerad för att hjälpa Benny med pudeln och Agda med katten ned i skyddsrummet. I förra numret av Vårt Försvar var temat frivillighet. Frivilligheten bygger på att du som medborgare ställer upp för samhället.

Frivillighet vid omfattande kris

Frivilligheten fungerar relativt bra idag. Dessutom till en låg årlig kostnad. Dagens frivillighet kan ses som röntan på investeringar gjorda i det tidigare totalförsvaret.

Våra senaste kriser har varit relativt begränsade i tid, rum och omfattning. Men tänk tanken att en riktig, långvarig kris skulle inträffa. En kris som påverkar hela landet. Det skulle kunna vara en oljekris i kombination med en naturkatastrof eller en spänd situation i närområdet som kräver att den frivilliga personalen, både den civila och den militära, behöver användas en längre tid, samtidigt som det civila samhäl-

let utsätts för omfattande prövningar.

Din beredskap – ditt ansvar

Som vi alla vet, eller i alla fall borde veta, åligger det oss som enskilda samhällsmedborgare att klara vår egen krisberedskap. Exakt tid jag förväntas klara mig utan myndigheternas stöd är för mig oklar, men civilförsvarsförbundet (en frivil-

ligorganisation) visar i alla fall vad jag bör ha för att klara en persons uppehälle i en vecka. (MSB:s länk för privatpersoner på myndighetens hemsida ligger ironiskt nog nere när jag skriver detta, den 29/10.)

Här någonstans blir samhällets uteblivna beredskap ett hinder för min möjlighet att ställa upp. Jag bedömer att jag – trots en stark vilja att vilja ställa

Förmågan hos samhällets samlade resurser är avgörande för uthålligheten i en kris eller i krig. Foto: Jimmy Croona/Försvarsmakten

mina eventuella förmågor till samhällets förfogande – skulle tänka både en och två gånger, innan jag lämnade min familj vind för våg i ett allvarligt läge. För om jag gör det måste jag ju kunna lita på att min familj faktiskt erhåller stöd av samhället. Jag finns inte där för dem. En person mindre i hushållet gör att allt faller på min partner. Har man äldre barn kan förstås även de bidra.

Jag minns berättelser från bekanta i det belägrade Sarajevo. Bilder på människor i kö för humanitära matpaket. Människor i kö för vatten. En mor som ber en soldat (från en av ”de egna” milisgrupperna) om mat till sina hungriga barn och erhåller en mantelrörelse i retur då hon vägrar sluta tigga.

Visst kan du dela bördorna med dina grannar. Studiet av hur människor agerar i kris visar att vi är mer solidariska än vi tenderar att tro. Människan är ett flockdjur. Det går att hitta bevis för stor solidaritet i Sarajevo – men det går tyvärr också att hitta bevis på motsatsen.

Vårt att diskutera

Med detta i sinnet ställer jag mig frågan om jag skulle jag lämna min familj för att stödja samhället när jag är i tvivel över vilket stöd min familj erhåller under min frånvaro. Skulle du lämna din familj i samma läge?

Som så ofta när man drar vår försvars- och säkerhetspolitik av idag till sin yttersta spets hänger det inte ihop. Om det finns någon låg nivå som våra politiker borde diskutera är det just denna.

Jag tror inte det värsta händer under min livstid, men jag är villig att betala min del av premien för att ha en skymt av en seriös försäkring om det skulle ske. Hög gärna min skatt – om inga andra vägar står till buds! Sluta skönmåla – börja analysera! ■

Daniel Skoglund är chefredaktör för Officerstidningen.

Lars O Nordmark och Jan Hyltén Cavallius:

Vi behöver minst en månad

I nära anslutning till årets Sälkonferens beslöt regeringen att utöka inköpen av Super-JAS från 40 till 60 flygplan. Det var en välkommen förstärkning av Försvarsmakten, om regeringen stod för kostnaderna. Men om de ska bakas in i Försvarsmaktens budget är det en katastrof som ytterligare ökar obalansen inom en redan felbalanserad försvarsmakt. Tyvärr visar det sig att försvarsindustrin är viktigare för politikerna än försvaret. Försvarsindustrin är också viktig för Försvarsmakten. Vi är stolta över att Sverige har producerat ett sådant flygplan som JAS. Vi är glada att flygplanet kan säljas till olika länder runtom i världen. Men Försvarsmakten kan inte köpa fler plan utan att organisationen tar allvarlig skada.

Förmågan enligt ÖB

Överbefälhavaren har redovisat en studie av försvarets förmåga. Den har visat att vi endast kan försvara Stockholmsområdet och ett utsatt område som Gotland under en vecka vid ett begränsat militärt angrepp. Försvarsministern är enligt en artikel i DN; ”nöjd med att Sverige kan försvara en del av landet i en vecka mot ett begränsat militärt angrepp”. Som enskild medborgare blir man inte särskilt lugnad av detta besked. Visst vill några tro att den eviga fredens tid har inträtt efter ”murens” fall och Sovjetu-

nionens kollaps. Troligen tycker andra att det av ekonomiska skäl är rätt att avrusta vårt försvar – det är ju så dyrt. (Försvarsmakten kostar nu cirka 1 % av BNP). Det finns inte många kriser eller begränsade krig i vår värld idag, som klarats upp på en vecka. Inte heller har internationella stödinsatser kunnat beslutas eller verkställas inom en vecka.

Ökad andel till JAS

Försvarsmakten får trots allt fortfarande en del pengar. Från och med nu ska en ökad andel gå till Saabs nya ”Super-Jas”. Sannolikt ett utmärkt plan i sin klass. Om man vill inleda en militär konflikt med Sverige måste man först slå ut vårt flygvapen. Det görs på några dygn av en angripare. Allt sedan 80-talet har JAS-flygplanet varit en gökunge i det svenska försvaret, som slukat allt mer resurser. Det har motiverats av försvarsindustriella skäl och för att stödja vår flygplansexport. ÖB har förklarat att om han inte får ökade resurser måste han i princip lägga ner en försvarsgren (armén eller marinen?). Detta visar att den svenska försvarsmakten efter den hastiga och illa planerade avrustningen under 1990- och 2000-talet råkat i svår obalans.

Obalansen i Försvarsmaktens organisation, utrustning och inriktning beror främst på den alltför ensidiga satsning-

en på ett insatsförsvaret och på internationella insatser. De flesta stater av Sveriges storlek har insett att man gör den största fredsinsatsen genom att hålla ett försvar, som i första hand kan skydda det egna landet. Det är den grundläggande fredsinsats som varje enskilt land är skyldigt att göra gentemot det internationella samfundet. Det anses också rimligt att ett utvecklat land som Sverige avdelar ca 2% av BNP till sitt försvar.

Minst en månad

Vi bör kräva att vår försvarsmakt skall klara att försvara vårt land minst en månad mot ett begränsat militärt angrepp. Det kan vi klara med en begränsad ökning av resurstilldelningen eller genom en omfördelning av nuvarande resurstilldelning. Som exempel skulle man kunna minska antalet Super-JAS-plan med 10-20 flygplan och på så sätt få pengar till att rusta upp de nationella skyddsstyrkorna (tidigare hemvärnet) till 100 000 välutbildade och väl-

utrustade soldater för hemortens och hemlandets försvar. På det sättet kan vi också få pengar för fortsatta internationella insatser, men förslagsvis inom en halverad resursram. (Dessa resurser avdelas fortsättningsvis till en särskild budgetpost för militära, internationella fredsbevarande insatser.) Vi kan dessutom stärka vårt luftförsvar genom ett effektivt robotsystem. Vi kan stationera ett beredskapsförband på Gotland och förbättra vår marina sjöövervakning av Östersjön.

Att gå med i Nato

En annan lösning skulle vara att gå med i Nato som en fullvärdig medlem. Generalsekretären för Nato, den förre danske statsministern Fogh Rasmussen, välkomnar ett svenskt medlemskap i Nato. Det skulle enligt hans mening stärka det nordiska samarbetet och försvaret av Norden. Den politiska beröringsångesten inför ett svenskt Nato-medlemskap är obegriplig. Dagens Nato är inte detsamma som under det kalla kriget.

Svenskt (och kanske finskt) Nato-medlemskap skulle dessutom påtagligt stärka det nordiska försvarssamarbetet. Nato kan främst stärka vårt försvar med flyg- och sjöstridskrafter. Det innebär att vi också av den anledningen bör stärka våra markstridskrafter i hela landet och sjöstridskrafterna i Östersjön.

Den viktigaste förändringen för att utan stora kostnadsökningar stärka vårt försvar skulle vara en ny försvarsstrategi; Hela landet ska försvaras så länge vi kan. Regeringen flyttar till förberedda ledningscentraler, som finns norr, söder och väster om Stockholm. Försvaret förs genom "fördröjningsstrid"; Är angriparen är stark retirerar vi, är angriparen är svag återtar vi terräng. Ingen, inte vi själva och allra minst angriparen, kan räkna ut hur länge vi orkar försvara oss. Men det blir mycket längre än en vecka eller en månad. ■

*Lars O Nordmark är överste
1 gr och Jan Hylltén Cavallius är
överste.*

I den typ av strid som författarna förordar skulle minan spela en stor roll.

Michael Sahlin:

MENA-regionen – oroshärd

När detta skrivs redovisas i amerikanska medier att president Obamas nya säkerhetsrådgivare Susan Rice sedan i somras (2013) lett ett omfattande strategiskt översynsarbete gällande MENA-området (Mellersta Östern och Nordafrika) i ljuset (motsv) av "arabvårens" urartning i vintrigare förhållanden och den allmänt kaotiska utvecklingen främst i Syrien. Man refererar till att Obama inför FN:s generalförsamling aviserade vari omorienteringen kommer att bestå: det handlar om att USA eftersträvar en förhandlingslösning om Irans nukleära ambitioner, önskar mäkla en fredsöverenskommelse mellan Israel och palestinierna samt få till stånd ett slut på striderna i Syrien, dessa tre. "Everything else", rapporteras som gällande linje, "would take a back seat". Moderation och mer klassisk pragmatism sägs ha ersatt såväl företrädare Bushs "freedom agenda" som Obamas egen demokratiseringsfrämjande linje för ett par år sedan. Linjen skulle vara att "take a step back and reassess".

Den nya amerikanska återhållsamheten/försiktighetslinjen, kopplad till sekvensen amerikanska kapacitetsbekymmer och besvikelser i hela det större Central- och Västasiatiska området, väcker naturligtvis motstånd och debatt, både i den inomamerikanska diskursen och i kretsar i världen och MENA-regionen som ser sig vara helt beroende, för sin sak, av en (fortsatt) aktiv amerikansk och "västlig" involve-

ring. Erfarenheterna tycks peka i riktning mot slutsatsen att utsikterna för fred, frihet, stabilitet och utveckling i området är förknippat med både överskott och underskott av amerikansk – och "västlig" – involvering. Och för USA:s del: "damn if you do, and damn if you don't", ett förstärkt dilemma i en orolig och begynnande multipolär värld.

Arabvårens bestående resultat

Om alltså ny pessimism råder om möjligheterna att skapa fred och stabilitet, och främja frihet och framåtskridande i MENA-området med hjälp av amerikansk/västlig makt och d:o föredöme så uppstår onekligen frågan om förutsättningarna för en allmänt gynnsam utveckling i dessa länder s.a.s. av egen kraft, utan hjälp utifrån. Detta anknyter i sin tur till den stora och svåra frågan om i vilken utsträckning "arabvåren" hamnat i en slutlig återvändsgränd, utan påtagliga och varaktiga landvinningar, en episod med tragisk utgång, eller, i ett mer optimistiskt scenario, om människors uppvaknande och upplevelse av makt att förändra likväl var och är ett steg av varaktigt avgörande betydelse, de dagsaktuella motgångarna till trots. Frågan blir alltså vilket som i ett framtidsperspektiv skall ses som det mest signifikanta, arabvårsvågen som svepte fram och störtade autokratierna, eller den därefter följande motvågen och det oönskade valet mellan återställd militärdiktatur, eller statsjihadism, eller inbördeskrig, som i

Syrien. Svaret handlar naturligtvis om vilket tidsperspektiv man anlägger. Andra grundfrågor handlar om förenligheten mellan islamism och demokrati, och förenligheten mellan demokratisering/frihet och stabilitet.

För att nalkas och greppa svåra frågor som dessa är det, vill jag hävda, viktigt att sätta legitimitetsbegreppet och legitimitetsproblemet i centrum som den allra mest grundläggande frågeställningen, mer grundläggande än demokrati-frågan. Det rör sig förstås om en klassisk statsvetenskaplig och idéhistorisk problematik som det skrivits mängder och tänkts mycket om. Den problematikens aktualitet har snarast förstärkts. Se bara på alla Morsi-anhängare som i somras iskanderade "stöd för legitimiteten" (den folkvalda maktens okränkbarhet, ungefär). I själva verket förekommer tvärsöver diskursen om arabvåren och det kaotiska läget i MENA-området en ganska ostrukturerad diskussion kring legitimitetsbegreppet: vilken regim/regimtyp kan sägas vara legitim, vilka är förutsättningarna för att en regim skall kunna hävdas vara legitim, förhållandet mellan legitimitet och legalitet, och mellan demokrati, sekularism, islamism och legitimitet. Och mellan legitimitet och stabilitet.

Det är i länder och strukturer där politiseringsgraden är hög men där det saknas grundläggande consensus inom folkflertalet om politikens spelregler, mål och medel, som legiti-

USAs säkerhetsintressen i regionen är omfattande där konsultationerna på högsta exekutiva nivå är frekvent återkommande. Bilden visar den tidigare amerikanske marinchefen Amiral Gary Roughead och den egyptiske försvarsministern, Fältmarskalk Tantawi. Foto: US Navy photo by Mass Communications Specialist 1st Class Tiffini Jones.

mitetsfrågan ställs på sin spets och blir tydlig som den mest basala frågeställningen.

Legitimitetsproblemet

Varför är legitimitet viktigt? Därför att ju mindre legitim en regim framstår som, de facto, desto mer blir maktutövningen/auktoriteten beroende av repression (tvång, våld, skrämsel, fruktan, osv.) som i sin tur undergräver legitimiteten, eller med andra ord, ju mindre legitimitet desto större blir kostnaden för maktutövningen, och den kostnaden samvarierar med hur stora krav regimen ställer på befolkningen, och befolkningen på regimen. Graden av politisering i samhället bestämmer legitimitetsproblemet art och grad, liksom graden av politiseringens polarisering av konkurrerande grupper, på etnisk, religiös eller socio-ekonomisk grund. Ju svagare regimers faktiska (tillerkända) legitimitet, t ex icke-folkvalda auktoritära regimer stödda på militär makt, desto

större deras beroende av ”avpolitisering”, t ex köpt med oljepengar. Poängen är att legitimitetsfrågan inrymmer i en föränderlig dynamik, ett utflöde av politiska processer, sällan eller aldrig slutligt löst, en varierande produkt av regimen kontrollförmåga och befolkningens kravställarförmåga.

”Legalitet”, mätt t ex i måttet folkvaldhet, är på så sätt bara ett av flera kriterier på legitimitet, andra är leveransförmåga (av sådant som befolkningen i sin historiska kontext faktiskt behöver/efterfrågar/kräver), representativitet (mätt i mått som är relevanta i sin kontext, dvs klass och/eller etnicitet och/eller religion och/eller regional identitet, och/eller genus), samt frihetsgaranti (respekten för en socialt accepterad gränsdragning mellan den politiska och den privata sfären, garantin för omistliga fri- och rättigheter, den politiska maktens begränsning i ett system av ”checks and balances”).

Legitimitetsbegreppet/pro-

blemet och demokrati (kriterier och varianter)? Grundfrågan om vad som gör en regim legitim leder förstås vidare till debattens och statsvetenskapens olika synsätt på demokratis definition, mål och medel. För oss västerlänningar är kanske svaret, även i dessa krisdrabbade tider, nära nog självklart. Vi har haft den historiska, kulturella, m m, fördelen och förmånen att kunna etablera ett svar med anspråk på slutlighet och permanens: den liberala demokratin, den som optimerar momenten *legalitet* (folkvaldhet, baserat på obegränsat folkligt deltagande i de politiska processerna), *gränser för den politiska maktutövningen* och garanti för full yttrande- och samlingsfrihet, och *representativitet* (till följd av att ledningen tillkommit genom processer som ingen ifrågasätter). Och detta utan att de tillåtna friheterna och maktens begränsningar innebär destruktiv politisk turbulens, och utan att maktens begränsningar innebär allvar-

liga inskränkningar i regimens leveransförmåga. Eller att den politiska maktens begränsning ger fritt spelrum för andra "oligarkier". Detta i sin tur förutsätter ("självalda", inte påtvingade) begränsningar i politiseringsgraden och en långsam tillväxt av institutioner för att man i lugna fåror ska kunna hantera strömmarna av "inputs" och "outputs" i det politiska systemet.

Liberal demokrati – något för MENA?

Vad innebär detta för MENA-ländernas sökande efter vad som kan konstituera en realistisk, legitim regim? Är den liberala demokratin av västligt snitt ett svar och ett realistiskt svar även för dem? Eller är, vid närmare skärskådande, liberal demokrati i dessa identitetsplittrade samhällen inte fullt förenlig med kraven på/behoven av politisk stabilitet. Och: vad är i så fall alternativet/alternativen till liberal demokrati i dessa länder som modell och metod för att tillskapa en legitim (dvs laglig, representativ, icke frihetsberövande, men leveransduglig) regim, en regim och ett system som tillgodoser behoven av både intresse och identitet, både friheter och allmännytt, både stabilitet och begränsad regeringsmakt, men leveransförmåga, och både islamiska samhällsvärderingar och i dagens värld nödvändiga sekularism?

Om detta, och mer, handlar det, ytterst, när t ex de olika krafterna i Egypten ska försöka skriva ihop sig om en ny post-brödraskapsförfattning, när den diminutiva centralmakten i Libyen ska försöka förmå de otaliga milisgrupperna att acceptera ordnade politiska förhållanden, och när ansträngningarna har att fortsättas att få till stånd en fredsuppgörelse i inbördeskrigets Syrien, m m. Det lär handla om en lång resa. ■

Michael Sahlin är ambassadör och har tidigare bland annat varit statssekreterare och generaldirektör.

Thomas Roth:

Atombomb över Stockholm

Utrymningsövning. Foto: Stockholms Länsmuseum

Stockholms länsmuseum tillhör inte de mest kända av Sveriges museer. Det är säkert inte många Stockholmare som känner till dess existens, där det ligger i Sickla i Nacka, inte långt från Hammarby sjöstad. Museet sysslar mycket med kulturarvsfrågor, konst, arkeologi, antikvarisk verksamhet men har också utställningar och den senaste av dessa är "Atombomb över Stockholm".

En utställning om det nära förflutna

Utställningen, som inte är särskilt stor, vänder sig främst till barn och ungdomar och bygger därför på en ganska enkel pedagogik. På ett antal bord finns föremål som på ett eller annat sätt exemplifierar den beredskap som riket då hade inför ett fruktat krigsutbrott. Det är främst kärnvapenhotet som skildras. På ett bord lig-

ger de ting som man enligt telefonkatalogens totalförsvarsinformation rekommenderades att ta med sig vid en utrymning, till exempel konserver, kaffetermos, stövlar, varma tröjor och sovsäckar. På ett annat bord ligger en polismössa, en båtmössa m/39 för sergeant och andra föremål som visar samordningen av totalförsvaret och på ett tredje bord representeras civilförsvaret av en röd telefon, namnbrickor, planritningar för befolkningsskyddsrum och liknande föremål.

Pedagogiken är men användbar för småskoleklasser. Runt väggarna visas informations- och journalfilmer där vissa känns ganska daterade i sin hastighet men där andra fortfarande har ett stort informationsvärde. Sammanbindande texter presenteras via overheadapparater (tänk att dessa

redan ger ett antikverat intrykk!). Dessa texter vander sig inte i första hand till barn utan är förklarade texter om hur till exempel civilförsvaret var organiserat, hur utrymningar skulle ske och vad som menades med befolkningskyddsrum. På väggarna finns mer information där man bland annat berättar om de förevisningsövningar som hölls i Stockholm på Gärdet 1955 och på Stockholms ström 1959 där man visade hur räddningsinsatser efter ett kärnvapenangrepp var tänkt att ske. På Strömmen var det jagaren Småland som utsattes för ett angrepp och man förevisade brandbekämpning och andra åtgärder. Både film och texter behandlar "Operation Stockholm" 1961 då man övade utrymning genom att låta 30 000 frivilliga lämna staden.

Utrymningsorganisationen får ganska stort utrymme med förklarande skisser, kartor och foton.

Vad som pedagogiskt fungerar mindre bra är de pappkartonger som visar olika kärn-

laddningars styrka. Här får nog betraktaren fundera en god stund innan man begriper vad som menas.

Även debatten om svenska kärnvapen berörs genom plakat, texter och en inspelad TV-intervju med f d statsrådet Bengt Göransson. Som alltid när det gäller sådana hjälpmedel vill det till att besökaren ger sig tid att lyssna på vad som sägs.

Arvet från det kalla kriget

På en OH-text tar man upp frågan om arvet från det kalla kriget och konstaterar att i Stockholmsområdet är tre kustartillerianläggningar från denna tid bevarade (en på Arholma och två på Landsort) men att inga civila läggningar bevarats. Katarinabergets stora befolkningskyddsrum är på väg att byggas om och inget beslut har ännu fattats angående civilförsvarsledningscentralen Elefanten i Sollentuna. Elefanten stod klar 1977 och består av tre underjordiska huskroppar "upphängda" på stötdämpare av stål. Här skulle drygt 200 personer

bo och arbeta under lång tid och totalt skulle civilförsvaret inom Stockholms län uppgå till omkring 32 000 personer. En likadan anläggning, kallad Vargen, byggdes samtidigt på Södertörn medan Södertälje fick nöja sig med en mindre typ, kallad Tordyveln. Såväl Länsmuseum, som Stadsmuseet och Länsantikvarien arbetar nu på att Elefanten, som är helt orörd, ska bevaras. Tanken är mycket bra eftersom det finns ytterst få civilförsvarsanläggningar bevarade. De nämnda myndigheterna arbetar för närvarande också med ett bokverk om totalförsvaret i Stockholms län under kalla kriget. En bok om det militära försvaret utgavs i maj detta år.

Utställningen på Stockholms Länsmuseum visas fram till den 6 april 2014 och rekommenderas, framför allt i sällskap med barn och barnbarn. ■

Thomas Roth är 1:e intendent vid Armémuseum. Ledamot av Kungl. Krigsvetenskapsakademien

Nils Naastad:

Assasinerne

Assasinerne var i middelalderen en fryktet sekt i deler av Midt-Østen. *Amin Maalouf* forteller godt om dette i sin fine bok om Korstogene sett med arabiske øyne. Etablert i 1090 som en politisk-religiøs organisasjon med sterk disiplin og samhold, ble de raskt en maktfaktor i Midt-Østen. Medlemmene ble skolert både religiøst og fysisk, i dagens språkbruk ville de vel bli kalt godt trente religiøse fanatikere. Stifteren av sekten, Hasan Ibn al-Sabbāh, så på sine folk som et verktoy for å kunne angripe motstandere og så skrekk i deres midte. Assasinerne ble sendt ut en-

keltvis eller i grupper på to og tre for å drepe en utvalgt person. Ved hjelp av forkledninger som kjøpmenn eller asketikere, kunne de vanligvis bevege seg fritt i offerets hjemtrakter for å gjøre seg kjent med vanene til den som skulle drepes. Ut i fra denne kjennskapen kunne en plan legges og aksjonen gjennomføres.

Angrep i det offentlige rom

Et viktig poeng var at planleggingen selvsagt måtte skje i det skjulte, mens selve angrepet eller drapet, alltid skulle foregå i det offentlige rom med så mange tilskuere som mulig.

Derfor var også favorittstedet for angrepet en moské, helst midt på dagen en fredag.

Sett med Hasans øyne var hensikten med angrepet todelte; først selvsagt å straffe eller uskadeliggjøre en motstander, men like viktig, å vise befolkningen angriperens heltemot og offervilje, han ble jo stort sett øyeblikkelig hugget ned av offerets vaktstyrke. Drapsmannen, fidā, i flertall fidāin (fedayeen) skulle altså stå frem som eksempel med sin fryktløshet. Han skulle nettopp ikke unnslippe. Slik var snikmordet et angrep både mot motpartens evne og hans vilje. Et av assa-

Bild: Wikipedia

sinernes hovedstøttepunkt var for øvrig byen Aleppo i Syria.

Angrep mot ledelsen

Nå er ikke dette et epos i arabisk historie. Snarere er det en knapp skisse over en form for krigføring hvor motpartens soldater ikke er målet, men hvor angrepet rettes direkte mot motpartens ledelse. Intet kan beskytte ham. I seg selv en demoraliserende innsikt. Enda mer demoraliserende, angriperen frykter intet, og kan følgelig ikke avskrekkes. Gitt at man har god tilgang på menneskelig offervilje, er dette en billig form for krigføring.

Snikmordet akseptert

Linjene fra 1100-tallet og til i dag, er ikke særlig lange. I dag

reiser norske og svenske ungdommer ned til Midt-Østen og Afrika, fulle av offervilje. Vår offentlighet er opptatt av to spørsmål: lar det seg gjøre å hindre dem i å reise, og hvordan kan vi beskytte oss mot dem om eller når de kommer tilbake?

Tilsynelatende er våre samfunn fremmede overfor denne formen for krigføring. Vi kjenner den naturligvis fordi vi er utsatte for den, men vi kjennes ellers ikke ved den.

Selv bedriver vi nemlig bare halvparten av denne formen for krig. Snikmordet er nå akseptert som integrert del av vestens krigføring. Den nye luftmakten representert ved fjernstyrte droner, er vestens nye verktøy hvor man med stor

presisjon kan "ta ut" en motstander eller en trussel. Vi "tar ut" må vite, vi snikmyrder ikke.

Virtuell affære

Slik sett følger vi assasinerne et stykke på veien, ved hjelp av god etterretning kan vi gjøre oss kjent med offerets vaner og finne et punkt hvor vedkommende er tilstrekkelig eksponert slik at angrepet kan gjennomføres. Slik angriper man motstanderens evne. Men den siste delen av angrepet, rettet mot motstanderens vilje, gjennomføres ikke. Utløserfingeren befinner seg i Florida eller for så vidt i en hvilken som helst bunker i Vesten. Snikmord er innen Nato blitt en virtuell affære for en funksjonær på offentlig lønnsregulativ. For alt jeg vet, har han prestasjonslønn også.

Det er klart at denne formen for krigføring reiser en rekke spørsmål. For det første de rent juridiske: kan vi henrette et menneske uten lov og dom? Hva med de som tilfeldigvis var i nærheten da angrepet skjedde og som dør sammen med målet? Dernest de militærpolitiske spørsmålene: dersom vestens praksis av snikmord bare er angrep på motpartens evne, uten samtidig å angripe hans vilje, har de da noen hensikt?

Og endelig, de indrepolitiske: Hvordan virker denne formen for krigføring på våre egne samfunn? Hva gjør denne praksis med vår egen moral og moralske standarder? "The right to kill" hører ikke lenger bare hjemme i fortellingene om 007.

Hvor tar de det fra, disse ungdommene våre som drar sørover og som tror at angrep mot ikke-troende, både sivile og militære, kan ha en effekt? ■

Nils Naastad har i 20 år arbeidet med historie og militærteori ved Luftkrigsskolen i Trondheim. Siden 2006 ved NTNU, Norges Teknisk-naturvitenskapelige Universitet.

Jonas Öhman:

Sverige vet vad som gäller

Litauiska soldater övar strid i vintermiljö.

Foto: Lithuanian Ministry of Defence.

Chefen för den politiska avdelningen vid litauiska försvarministeriet. Vaidotas Urbelis, darar inte på manschett när han talar om vikten av Sverige, och Skandinavien, sett med baltiska ögon.

– Man behöver bara ta en titt på kartan för att inse hur extremt viktigt Sverige är för den säkerhetspolitiska balansen i Östersjöregionen.

Urbelis talar om dagens läge, men tar sin utgångspunkt från 1990-talet, där Sverige på ett genomgripande sätt bidragit till att man i Baltikum snabbt kunnat bygga upp sin försvarsförmåga.

– Sveriges insats vid uppsättandet av de nya baltiska försvarsmakterna i början av 90-talet kan nog inte överskattas. Det handlade om enorma mängder materiel som gjorde att vi snabbt kunde börja skapa riktiga förband.

Han betonar, intressant nog, att den kanske viktigaste insatsen var indirekt. Då man från svenskt håll erhöll olika typer av beväpning – såsom den klassiska trotjänaren AK4 samt luftvärnssystem – kunde man istället lägga sina pengar på förbättring av befintlig infrastruktur, höja standarden på boende för värnpliktiga och liknande, något som var oerhört viktigt för att kunna förändra den sovjetiska erfarenheten av militären.

– En annan mycket viktig sak var att vi genom, inte minst svenska instruktörer, fick positiva exempel på hur en sund relation mellan befäl och man-

skap ska se ut. Vår första inhemska befälskader hade, får man nog säga, en förståelse av sin befälsföring, som "ärvt" från det sovjetiska systemet, där värnpliktiga i många avseenden, tyvärr, behandlades ganska illa.

Sovjetiska spöken

Det sovjetiska förflutna gör sig fortfarande påmint. Ryssland har svårt att förändra sin uppfattning om hur man ser på de forna delarna av Sovjetunionen.

– Vi känner klart skillnaden i vår relation till Ryssland, jämfört med de Skandinaviska länderna. Medan till exempel Norge och Finland behandlas som likvärdiga förhandlingsparter i olika frågor har Ryssland ingen som helst önskan att föra en reell dialog med oss. Vi försöker erbjuda olika sätt att samarbeta, både militärt och inom andra

områden – till exempel Östersjöekologi – men viljan till dialog är nästan obefintlig.

Litauen befinner sig idag, tillsammans med andra länder i det forna östblocket, under ett starkt tryck från Ryssland. Det råder ett totalförbud på import av litauiska mejeriprodukter, och ryska myndigheter har medvetet försvårat för litauiska transportföretag. Detta kan i mycket hänföras till underskrivandet av ett avtal med östeuropeiska länder såsom Ukraina och Moldavien, som i praktiken innebär en delvis integration av dessa länder i EU:s handelsområde. Det är tänkt att man, under det pågående litauiska EU-ordförandeskapet, ska skriva under avtalet i Vilnius, något som av Ryssland uttryckligen tolkats som en indirekt aggression från Europa.

Det säkerhetspolitiska Öst-

ersjöspelet, menar Urbelis, handlar idag mest om en kamp som förs med "mjuka" medel. Det nuvarande ryska trycket skapar därvid delikata baltiska dilemman i avvägningen mellan säkerhets- och näringspolitiska intressen.

– Å ena sidan är det viktigt att omvärlden informeras om den politiska spänningen och kan hållas orienterad om utvecklingen och Rysslands agerande. Å andra sidan kan en alltför stark betoning av sådant skapa problem gentemot till exempel investerare i landets ekonomi, som kan börja uppfatta landet och regionen som osäker.

Investeringar och motståndvilja

Urbelis betonar att den enskilt viktigaste faktorn för ett fungerande försvar, inte minst i Baltikum, är den mentala viljan hos dess invånare till att göra motstånd och han viktligger

Det svenska lyftvärnssystemet Robot 70 ingår i den Litauiska försvarsmakten.

de omfattande skandinaviska investeringarna.

– Inte nog med att investeringarna skapar ekonomiskt välstånd och lägger en grund för fortsatt tillväxt, den skandinaviska närvaron förändrar helt enkelt förståelsen i Baltikum av världen och Europa. De bilda en ”europaisk” närvaro, bidrar till att ändra värderingar och, inte minst, till att skapa en känsla av framsteg och en vilja att försvara det samhälle man håller på att bygga.

Att den historiska konflikterfarenheten, liksom den psykologiska förståelsen, skiljer sig radikalt, jämfört med Skandinavien, kan man känna tydligt, inte minst i tolkningen av dagsläget. När det i den ryska övningen *Zapad 2013* för några veckor deltog flera större förband från de så kallade inrikestrupperna tolkades det i

Väst som en möjlig övning i mobiliseringskydd, alternativt insatser mot specialförband.

I Baltikum väcker ”inrikestrupper” betydligt mer olycksbådande associationer; det var just dessa som verkställde deportationerna till Sibirien, bekämpade de baltiska gerillaförbanden efter andra världskriget och alltså i praktiken fungerade som sovjetisk ockupationstrupp.

Rysslands ovilja att deklarerera omfånget på och syftet med sina militära aktiviteter i närområdet är en orosfaktor, medger Urbelis.

– Varje land måste få kunna öva sin krigsmakt, men när det görs utan omvärldens insyn, inte minst i ett land som Ryssland, är det givetvis oroande. Härvid överensstämmer skandinavisk och baltisk syn på ryska aktiviteter helt och hållet.

Balter bäst på samverkan

Urbelis konstaterar att förbindelserna med och förståelsen av varandras försvarsmakter växer snabbt, inte minst inom ramen för internationella uppdrag. Insatser i till exempel Afghanistan har skapat en aldrig tidigare skådad förmåga till avancerad samverkan. Detta känns tydligt, menar Urbelis, inte minst i Baltikum.

– Jag vågar faktiskt hävda att de baltiska försvarsmakterna är de mest internationellt integrerade i hela Europa idag!

Vad gäller Sverige konstaterar han att, även om Sverige inte är Nato-medlem, så har även svenskarna en mycket hög praktisk samverkansförmåga, något som man visat i till exempel Libyen. Att Sverige deklarerat deltagande i NRF (NATO Response Force) ses i Baltikum som något mycket positivt. På EU-nivå, menar Urbelis, är Sveriges roll vad gäller utvecklingen av de så kallade europeiska Battle Groups, essentiell. Sverige har kapacitet att fungera som så kallad ramnation för en sådan stridsgrupp, något som få länder, inte minst i Östersjöområdet, har kapacitet för. Urbelis tror inte att styrkan hos dessa Battle Groups – en sådan omfattar ca 2 000 man – ska överbetonas, men ser dem som en viktig plattform för upprätthållandet av samverkansförmågan.

– Ingen Battle Group som helhet har prövats under verkliga förhållanden, men de är dock mycket viktiga för den framtida utvecklingen. Det är av yttersta vikt att vi fortsätter att verka tillsammans, både i Nato och EU, så att vi inte tappar den förmåga vi skaffat oss.

Goda Östersjögrannar

Vad gäller direkt stöd från Sverige, till exempel i den form som skedde på 1990-talet, betonar Urbelis att förutsättningarna nu är andra än de var då. All upphandling av försvarsmateriel

sker via formell budgivning, där i allmänhet det lägsta budet vinner.

– Men även här tättnar förbindelserna med Skandinavien, något vi sett särskilt under de senaste två-tre åren. Detta gäller inte minst möjliga gemensamma materieluppköp.

Även om Urbelis, av naturliga skäl, är ovillig att gå in på detaljer om hur man från litauiskt håll ser på mer konkreta insatser från svenskt håll, inte minst i ett skarpt krisläge, tvekar han dock inte att betona den vikt man i Baltikum fäster vid de svenska principiella beslut som tagits om saken.

– Vi räknar kallt med Sverige i olika regionala säkerhetsfrämjande sammanhang. Det gäller inte minst på grundval av den svenska solidaritetsförklaringen, som vi tar på största allvar.

Han tvekar inte heller vad gäller frågan om ett svenskt Nato-medlemskap.

– Det är givetvis Sveriges sak att välja väg i den frågan, men ur ett Östersjöperspektiv vore ett sådant beslut ett stort, stort plus.

På den horisontella nivån, berättar Urbelis, är förbindelserna mellan den skandinaviska och baltiska nivån mer än utmärkta.

– Jag känner till exempel personligen kanske 30–40 personer på det danska försvarsmi- nisteriet, ofta kan vi lösa problem med ett enkelt e-mail eller över telefon.

Kunskapen bland skandinaviska experter om både Baltikum och Ryssland bedömer han som mycket god och den blir dessutom allt bättre.

– De i Sverige som behöver veta känner mer än väl till våra säkerhetspolitiska förutsättningar. ■

Jonas Öhman är journalist, dokumentärfilmare och Baltikumkännare.

Claes Arvidsson:

Ett vägval som inte kan vänta

Claes Arvidsson. Foto: Privat

Alliansfriheten som ideologi är förbi. Grunden för försvars- och säkerhetspolitiken är att Sverige bygger säkerhet tillsammans med andra. Det är också det yttersta motivet för att svenska soldater fått strida för fred i Afghanistan. Bidraget till USA:s och Natos militära insats i långt-bort-i-stan är i det perspektivet en investering i säkerhet på hemmaplan. Vi hjälper i hopp om att få hjälp. Kort sagt, vi hoppas på det bästa.

Men numera är det bort därifrån som gäller också för svensk Afghanistanpolitik. Medlemmarna i de villigas koalition i ISAF har antingen redan avvecklat eller vill göra det så snabbt som möjligt. Efter överläggningar med Socialdemokraterna och Miljöpartiet lade regeringen i början av november en proposition om fortsatt tillbakadragande.

Det militära bidraget kommer bara att uppgå till ca 300 personer på plats i Afghanistan t o m maj 2014. Huvuduppgiften är att utbilda och bistå med råd till de afghanska säkerhetsstyrkorna.

Efter maj 2014 stannar Sverige med högst 50 – till skillnad från tidigare utfästelser om 200 – personer på plats med inriktning på stöd till den afghanska militären inom ramen för Resolute Support Mission (RSM).

Tanken är att Sverige och det internationella samfundet ska öka säkerhetsstyrkornas förmåga och därmed åstadkomma en positiv utveckling och långsiktig stabilitet i landet. Det är dock mycket litet som tyder på att så kommer att bli fallet. I bästa fall kan dessa hålla de områden som man nu kontrollerar. I värsta fall...

Ett bästa fall förutsätter dessutom att USA är berett att betala för den afghanska armén. Det är långt ifrån säkert.

Afghanistan framstår mer och mer som en förlorad sak. Har insatsen varit värd priset? Det är en diskussion som inte är lätt att ta men som också vi i Sverige behöver konfrontera – i stället för att hålla fast vid de tomma tunnornas framgångsretorik.

De dystra framtidsutsikterna borde även resa frågor kring det civila stöd som ska öka när det militära går ned. Under perioden 2015–2024 ska 8–8,5 miljarder kronor avsättas framför allt till institutions- och kapacitetsuppbyggnad. Risken är dock att Sverige bara kastar ännu mer goda pengar efter dåliga.

Eller ska vi se biståndet – vid sidan av den nytta som det ändå kan göra – som ett ut-

slag av vi-hoppas-på-det-bästadoktrinen?

Helt klart är i alla fall att Sveriges behov av att hoppas för egen del ökar. Det reser också frågan om var knappa resurser ska satsas.

I Försvarsmaktens perspektivstudie 2013 hopar sig problemen när man blickar fram emot 2030. Man tecknar en mörkare riskbild i närområdet. Den nationella dimensionen betonas med syfte att försvaret ska fungera stabiliserande och höja tröskeln för riktigt elände i händelse av kris. Internationella insatser – som var insatsförsvarets raison d'être – blir mer av en option än en huvuduppgift.

Den av regeringen givna förutsättning om prolongerade anslag (i nominella termer) leder till att enveckasförsvaret försvagas och att, som det heter på Högkvarterets militärbyråkratiska språk, uthålligheten nedgår jämfört med en operativt relevant insatsorganisation.

En annan slutsats som kan dras är att det nya insatsförsvaret (IO 14) varken kommer att finnas på plats 2019 eller ens 2023. Försvarsmakten menar till och med att det redan är passé. Man vill lägga om kursen och gå vidare med ett ännu mindre försvar men ett som har mer kvalitet.

Synd att Högkvarteret inte tecknat ett försvar enligt den ekonomi för långsiktig balans som redovisades i februari 2013. "Underskottet" under

tioårsperioden 2014 till 2023 uppgick till dryga 40 miljarder kronor. Då såg man dessutom ljusare på riskbilden. Hur räkningen ser ut i dag, kan vän av försvaret undra.

I samband med diskussion om ett krympande försvar tar man i perspektivstudien också indirekt upp frågan om ett svenskt Nato-medlemskap. Man pekar på beroendet:

”I sammanhanget bör det beaktas att såväl en minskad som en bibehållen förmågebredd med litet djup innebär att svensk försvarsförmåga blir beroende av andra staters militära resurser.”

Det är som ett eko av Försvarsberedningens konstaterande i Vägval i en globaliserad värld. Det är ”omöjligt för små och medelstora västländer att nationellt utveckla och vid-

makthålla den bredd av förmågor som efterfrågas i dagens och framtidens insatsmiljöer”.

Försvarsmakten efterlyser politisk vägledning om säkerhetspolitiken – egentligen om det vägval i politiken som försvarsberedningen låt blir att göra sin rapport. Samtidigt fördjupas integrationen med Nato, senast genom svensk medverkan när snabbinsatsstyrkan NRF testades i övningen *Steadfast Jazz*. Allt verkar möjligt när det gäller Nato – utom att ge Sverige de vinster som följer av ett medlemskap.

Annorlunda formulerat, det behövs politiskt statsmannaskap och ansvarstagande för nationen. Någon frivillig? ■

Claes Arvidsson är författare och mångårig ledarskribent i Svenska Dagbladet.

vårt försvar

FÖR FRED, FRIMET, FRAMTID

allmänna försvarsföreningens tidskrift. Debatt om säkerhetspolitik och totalförsvar. Utkommer med fyra nummer per år.

Ansvarig utgivare: Maria Nyberg Ståhl

Redaktör: Tommy Jeppsson

Redaktion och expedition: allmänna försvarsföreningen, se nedan.

Redaktören personligen: Bodängsvägen 23, 760 10 Bergshamra
Tfn: 070-546 05 68
e-post: jeppsson.tommy@hotmail.com

Redaktionskommitté: Redaktör Claes Arvidsson, ordförande
Generalsekr. Stefan Ring, aff
Redaktör Tommy Jeppsson
Hemvärnsombudsman Mats Jonsson

Prenumeration: 200 kr/kalenderår

Lösnummer: (beställs hos expeditionen)

Annonser: Redaktionen

Annonspriser:
Helsida: 4.800 kr Halvsida: 3.000 kr
Kvartsida: 2.100 kr Åttondelssida: 1.500 kr

Fyrfärg:
Helsida: 9.300 kr Halvsida: 7.500 kr
Kvartsida: 6.500 kr

Layout och sättning: Annette Hofvander, Text å Form AH AB

Tryck: Tryckerigruppen AB, Uppsala

Tidningens uppfattning framgår av ledarsidan. För åsikter framförda i övrigt redaktionellt material svarar respektive författare.

aff

FÖR FRED, FRIMET, FRAMTID

grundad 1890

allmänna försvarsföreningen: aff är en ideell förening, fristående från myndigheter och politiska partier. Föreningens ändamål är att aktivt delta i den säkerhets och försvarspolitiska debatten genom föredrag, diskussioner och seminarier för att främja Sveriges förmåga att möta såväl militära som andra former av samhällshot.

Ordförande: Maria Nyberg Ståhl

Vice ordförande: Bengt Axelsson

Generalsekreterare: Stefan Ring

Expedition:
Telefon(svarare) 08-678 15 10.
Postadress: Teatergatan 3, 1 tr
111 48 Stockholm
Bankgiro: 482 8885
Plusgiro 127 11-8
E-post: aff@aff.a.se
Hemsida: <http://www.aff.a.se>

allmänna försvarsföreningen vill verka för en försvarsdebatt med god spridning. Publicering av artiklar införda i **vårt försvar** medges med angivande av källan. Ekonomiska villkor avtalas med respektive författare.

**God Jul
och
Gott Nytt År!**
Önskar redaktionen

Piraya och SAM3

Obemannade farkoster blir vanligare i luften och på marken, men också till sjöss. Våra självgående minröjare SAM3 har i en tidigare version exporterats till flera länder och använts i skarpt läge.

Bilden visar en av båtarna i vårt projekt Piraya. Det handlar om utveckling av metoder och tekniker att kunna köra flera obemannade båtar tillsammans. Då kan flera båtar styras från samma plats. Grupper av båtar kan spana och säkra hamnar och anläggningar. Par av båtar kan tillsammans bogsera till exempel oljelänsor. Teknikerna för styrning och kommunikation kan användas oberoende av plattform.

ThyssenKrupp Marine Systems står för marin högteknologi i världsklass - på ytan och under.

Vi konstruerar, bygger och underhåller ubåtar och ytfartyg med avancerad smygteknik. Andra framgångsrika produkter är minjaktssystem, civila arbetsbåtar och snabba färjor i vår världsledande kompositteknologi. Verksamheten finns i Sverige i Karlskrona, Malmö, och på Muskö.

www.thyssenkruppmarinesystems.com

